

EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

www.edebiyatogretmeni.org

**Türk Edebiyatı - Dil ve Anlatım
Dersleri İçin Kaynak Site**

ABDAL

Hem şiir hem de düzyazıda derviş anlamına gelen bu sözcük, halk ozanlarının adının başına ya da sonuna gelerek onların mahlası olarak da kullanılmıştır. (Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal gibi)

ABSOLUTİZM

Mutlakçılık. Herhangi bir eserde ya da ilkede bir ebedinin varlığına ve değişmezliğine inanmak, eseri ya da ilkeyi bu değişmeze göre incelemek.

ACEM KOŞMASI

Âşıkların, özellikle Anadolu'nun kimi yörelerinde Azerbaycan'a özgü bir ezgiyle okudukları koşma türü.

AÇIK HECE

Türkçe sözcüklerde sesli harf ile belirtilen kısa heceler. Örneğin a-na-do-lu, a-şı-la-ma gibi. Arapça ve Farsça'da ise sözcüklerde sesli harflerle yazılmayıp hareke ile gösterilen kısa hecelere verilen isim. Örneğin ka-de-me, ha-se-ne gibi. Aruz vezninde bütün açık heceler kısa hece olarak kabul edilir.

AÇIKLAMA

Edebi bir eseri geniş okuyucu kitleleri için anlaşılabilir hale getirmek için yapılan yazılı çalışmalar. Sanatçılar eserlerinde anlamı herkes tarafından bilinmeyen sözcükler, deyimler, durumlar ve düşüncelerle, sanatlar kullanır. Bunların her biri bir olay, bir durum ya da düşünceyi ifade eder. Okuyucu bunları çözmeden eserin bütününe anlayamaz. Açıklamanın amacı bu anlamayı sağlamaktır.

AÇIKLIK

Bir metinde belirtilmek istenen duygu ve düşüncelerin kolay, anlaşılır, herhangi bir ek yoruma açıklamaya gerek kalmadan kavranılabilir olmasıdır.

AÇIK MEKTUP

Bir kişiye seslenen ancak başkalarının da okuması için gazete veya dergilerde yayımlanmak amacıyla yazılan mektup...

ADAPTE

Herhangi bir dilde yazılmış bir eseri, başka bir dile yer ve kişi adlarını değiştirerek, olayları örf ve adet, duygu ve düşünüş bakımından aktarıldığı dili konuşanların hayatına uygulamak yöntemli serbest çeviri tarzıdır. Türk edebiyatında daha çok tiyatro eserlerinde kullanılır. Örneğin Tanzimat edebiyatı yazarlarından Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den yaptığı adapteler gibi.

ADAPTASYON

Farklı türde bir eserin (roman, öykü, anı gibi), sahne veya sinemaya uyarlanması ya da farklı türde bir eserden (roman, destan, öykü gibi) farklı bir edebi eser (örneğin oyun) meydana getirilmesidir.

AED

Eski Yunanlılarda şiirlerini lirle söyleyen saz şairlerine verilen ad.

AFROZİM

Çeşitli konularda mutlak bilinmesi gereken ana özellikleri kısa, açık ve anlaşılır bir biçimde anlatma sanatı. Yazarların derin anlam yüklü vecizelerine de afrozim denir.

AĞIZ

Bir anadilin herhangi bir şivesi içinde var olan söyleyiş farkıdır. Ağızlarda dilbilgisi ve

AĞIT

Bir ölünün ardından onu yüceltmek amacıyla söylenen halk şiiri. Divan Edebiyatı'nda Mersiye'nin karşılığıdır.

AĞIZ

Bir ülkede görülen değişik konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini ve ayrılıklarını yansıtan kullanımlardan her birine verilen ad. Sözcükler farklı değildir ancak bazı sesler değişik söylenir. Rumeli ağzı, Karadeniz ağzı gibi.

AHREB ve AHREM

Rubai vezinlerinin ana ölçüsüdür. Mef'ulü ile başlayanlara ahreb, mef'ulün ile başlayanlara ahrem denir.

AHSENÜ'L KASAS

Kıssaların, hikâyelerin en güzeli. Bu deyim, Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresi'nde geçen Yusuf kıssasını anlatır.

AKD Ü HALL

Düğümleme ve çözülme. Divan edebiyatında nesir bir eseri nazma çevirmeye akd, nazım bir eseri nesire çevirmeye hall denir.

AKICILIK

Sözcük ve cümlelerin dile takılmadan kolayca okunabilmesi için anlatılmak istenen düşüncenin rahatlıkla anlaşılır şekilde ifade edilmesi. Akıcılık, düşüncelerin bir düzenleme kapsamında sıralanması, bu düşüncenin herkes tarafından bilinen ve kolay söylenebilen sözcüklerle anlatılması, cümlelerin kısa ve yapı bakımından doğru olması ile sağlanır. Akıcılık, içerikten çok bir üslup özelliğidir.

AKROSTİŞ

Bir şiirde dizelerin ilk harflerinin yukarıdan aşağıya doğru sıralandığında anlamlı bir sözcük meydana getirmesi. Divan edebiyatında akrostiş'e muvaşşah ya da istihraç denir. Eski Yunan ve Latin edebiyatında ise akrostiş "üç dize" anlamına gelir.

Örneğin:

Varolan bir sen, bir ben, bir de bu bahar
Elden ne gelir ki? Güzelsin, gençliğin var
Dünyada aşkımız ölüm gibi mukaddes
İnan ki bir daha geri gelmez bu günler
Âlemde bu andır bize dost esen rüzgâr

Cahit Sıtkı Tarancı

Şiirin dizelerinin ilk sözcükleri alt alta okunduğunda "VEDİA" ismi çıkıyor.

AKS, AKİS

Bir cümlede, bir dizede iki sözcüğün ya da sözcük topluluklarının yerleri değiştirilerek yapılan söz sanatı. Cümle ya da dizede bir sözcük diğerinin önüne ya da arkasına getirilerek cümle ya da dize tekrarlanır. Tard ü aks veya aks ü tebdil de denir. Aks-i tam (tam akis) aks-i nakis (eksik akis) olmak üzere iki türü var.

Aks-i tam, cümle ya da dizenin anlamlı iki parçası kalıp halinde yer değiştirir, ekleme ve çıkarma yapılmaz.

Örneğin:

Mümkün değil Hudâyı bilmek de bilmemek de
Mâtem görünür şâdi şâdi görünür mâtem

Aks-i nakis, Cümle ya da dizelerde anlamlı sözcük topluluklarının yerlerinin bazı ekleme ve çıkarmalar yaparak değiştirilmesi yöntemidir.

Örneğin:

Hayran oluyor kudretine, sun'una insan
Hayran oluyor kudretine, sun'una hayran
İsmail Safa
Gelse der-gâhına ikrâm görürler küremâ
Kürema dergesine gelse görürler ikrâm
Ziya Paşa

AKSAN

Vurgu demektir. Söyleyiş farkını belirtmek için bazı seslerin üzerine konur.

AKS-İ MÜFRED

Bir sözcükteki harflerin sondan başa doğru alınması halinde yine anlamlı bir sözcüğün meydana gelmesidir. Örneğin ayak-kaya gibi.

AKSİYON

Bir edebi eserde olguların akışıdır. Örneğin bir romandaki aksiyon, tanımlama, düşünce ve moral bölümlerinin çıkarılmasından sonra kalan olaylardır.

ALAKA

İlgi. Bir sözcüğü gerçek anlamının dışında bir anlamda (mecazi) kullanmak için düşünülen ilgiye alaka denir. Edebi sanatların çoğunda bu durum söz konusudur. Bu ilişki ne kadar uygun olursa edebi sanat o derece yerinde ve güzel sayılır.

ALEGORİ

Bir düşüncenin canlı bir varlık olarak anlatılması. Soyut bir düşünceyi heykel ya da resim ile göstermek gibi. Örneğin adalet düşüncesinin gözü bağlı ve elinde terazi bulunan bir kadınla anlatılması gibi.

ALINTI

Öne sürülen bir savı ya da düşünceyi açmak, geliştirmek için o sav ya da düşüncenin ilgili olduğu alanda tanınmış bir kimsenin söylediği bir sözle pekiştirme.

ALİTERASYON

Şiir ya da düzyazıda bir uyum yaratmak amacıyla aynı sesleri taşıyan sözcükleri sık sık ve art arda tekrarlamak.

Örneğin:

Seherlerde seyre koyuldum semayı, deryayı
Tevfik Fikret

Karşı yatan karlı kara dağlar kayıptır.

Dede Korkut

ANA DUYGU

Bir düşünceden çok bir duyguyu dile getirmek, okuyucu ya da dinleyiciye hissettirmek, onların benliğinde yaşatmak amaçlı yazı ya da konuşmaların öne çıkarmak istediği asıl duyguyu anlatır. Ana duygu bir metnin özünü oluşturur. Metinde bu duyguyu destekler haldeki bütün yardımcı duygu ve düşünceler hep ana duyguya bağlanarak onun daha anlaşılır ve duyulur olmasını sağlar. Ana duygu konu anlamına gelmez. Konu anlatılan şey, ana duygu ise bu anlatılanlardan çıkan sonuçtur.

ANA FİKİR

Belirli bir konuda yazılmış eserlerin temelini oluşturan ve okuyucuya verilmek istenen asıl düşünce.

ANAGRAM

Bir sözcükteki harfleri kullanarak başka bir sözcük kurmak. Örneğin sahip anlamındaki "malik" sözcüğü ile tamamlamak anlamındaki "ikmal" sözcüğü kurulabilir. Anagram çoğunlukla özel isimlerde yapılır. Gerçek isim yerine o isimdeki harflerle yapılan bir başka isim kullanılır.

ANAKRONİZM

Meydana geliş tarihi kesin olarak bilinen bir olayı yaşadığı zaman belli olan bir kişiyi, değişik bir tarihte gerçekleşmiş ya da yaşamış gibi gösterme. Örneğin Nasrettin Hoca'nın Timur ile ilgili fıkraları gibi. Anakronizm bilgi eksikliğinden kaynaklanabilir ya da bir amaç için bilinçli olarak yapılabilir.

ANIŞTIRMA

Söz arası ya da sözün gelişine göre ünlü bir olayı bir özdeyişi, bir atasözünü anımsatma ve düşündürme sanatı.

ANALİZ

Bir bütünü parçalarına ayırarak detaylı inceleme. Bir edebi eserin analizi, olayların, kişilerin ve üslupların ayrı ayrı incelenmesi yöntemiyle yapılır. Analizden çıkarılan sonuç bir tartışma konusu olursa bu duruma eleştiri (tenkit) denir.

ANEKDOT

Bir edebi eserde anlatılan bir olayın başlı başına ayrı bir bütünlük gösteren parçasıdır. Kısa hikaye, fıkra, menkıbe anlamlarını da taşır.

ANJANBMAN

Şiirde cümlelerin bir dize ya da beyitte bitmeyip diğer dize, beyit veya bendlere kaymasıdır. Türk şiirine Fransız şiirinden geçti. Servet-i Fünun döneminde yaygınlaştı. Düzyazıyı şiire yaklaştıran önemli bir üsluptur. Örneğin:

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

- Nesi varmış acaba?

- Bilmeyiz, oğlu haber verdi

geçerken bu sabah.

- Keşke ben evde olaydım... Esef
ettim. Vah vah!
Bir fener yok mu, verin... Nerde
sopam?
Kız çabuk ol...
Gecikirsem kalırım beklemeysin. Zira
yol
Hem uzun, hem de bataktır...
Mehmed Âkif

ANLAM

Her sözcüğün anlattığı düşünce. Sözcükler birden fazla anlama gelebilir. Bu durumda anlamlardan biri öz anlam diğeri mecaz anlamdır. Sözcükler zamanla yeni anlamlar olarak zenginleşebilir. Zamanla anlamlarının kaybetmelerine anlam daralması denir. Dar anlamı bulunan sözcüklerin anlamlarının genişlemesine de anlam genişlemesi denir.

ANLATI

Roman, öykü, oyun, masal gibi türlerde bir olay dizisini yazınsal biçimde anlatma eylemi.

ANLATIM

Duygu ve düşüncelerin sözlü ya da yazılı ifadesi. Edebiyatta daha çok yazılı anlatım için kullanılır. Anlatımın aracı sözcüklerdir. Sözcüklerin dilbilgisi kullarına uygun olarak sıralanmasıyla anlatım ortaya çıkar. Edebiyatta anlatım genel olarak iki türde yapılır. Biri nesir (düzyazı) diğeri nazım (şiiir).

ANLATIMCILIK

Sanat ve edebiyatı sanatçının kişiliğini temel olarak açıklamaya çalışan kuram. Bu kavrama göre bir duygunun varolabilmesi; onun dile getirilmesine bağlıdır ve dille biçimlendirilmemiş bir duygunun varlığından söz edilemez.

ANTOLOJİ

Gerçek sanat eseri değerindeki örneklerin bir araya getirildiği derleme yapıtlar. Yunanca anthos (çiçek) ve legein (toplama) sözcüklerinden türemiştir. Batı'da ilk örneklerini Yunanlılar verdi. Gadaralı Meleagros ile Makedonyalı Filippus'un Stephanos (Çelenk) isimle derlemeleri ilk antolojidir. Türkçe'deki ilk antoloji ise Ömer bin Mezd'in 1436'da yaptığı Mecmuatü'n Nezzâr'dır. 83 şairin 397 şiirini kapsayan bu antolojiyi Prof. Dr. Mustafa Canpolat 1978'de Latin harfleriyle yayımladı.

ANTONİM

Ters anlamlı sözcükler. Sıcak-soğuk, iyi-kötü, acı-tatlı, kısa-uzun, güzel-çirkin gibi.

APOSTROF

Kesme işareti. Özel isimleri eklerinden ayırmak için (Ali'nin kalemi), sözcükteki düşen bir harfi belirtmek için (n'olur=ne olur), sözcüğün ekiyle karışmaması için (kola'nı içtin mi) kullanılır.

ARAÇSIZ ÜSLUP

Bir fikri, bir duyguyu söyleyenlerden doğrudan doğruya aktarmak. Monolog ve diyaloglar araçsız üslup örnekleridir.

ARKAİZM

Bir dilin eskimiş sözcüklerini ya da cümle kuruluşlarını kullanarak edebi eser yaratma. Bu eserlere arkaik denir. Bir anlatıda dilden kaybolmuş ya da geçerliliğini yitirmiş sözcüklere ya da sözdizimlerine yer verme sanatı.

ARTIKLAMA

Sözün ya da yazıyı gereksiz yere uzatma durumu.

ARUZ

Hecelerin uzunluk ya da kısalık derecesine göre çeşitli ses kalıplarından oluşan bir tür şiir ölçüsü. Daha çok Divan Edebiyatı'nda kullanılır.

ASALET

Edebi eserlerde terbiye dışı, çirkin, bayağı, müstehcen ve galiz sayılan sözcüklerden kaçınmak. Edeb-i kelimeler ya da mümtaziyet de denir. Tersî eserlere hasaset adı verilir.

ASKI

Halk edebiyatında saz şairleri aralarındaki şiir yarışmalarında kazananlara verilmek üzere duvara tüfek, kılıç, heybe, saz gibi şeyler asardı. Bunlara askı, askıyı kazanmaya da askı indirmek denir.

ÂŞIK

Halk ozanı ya da saz şairi.

AYAK

Halk şiirinde kafiye yerine kullanılan terim.

ÂYİNE

Sözcük anlamı aynadır. Herhangi bir şeyi veya hali yansıtan, göz önünde canlandıran anlamında kullanılır. Tasavvuf edebiyatında dünya, Allah'ın tecelli ettiği bir aynadır.

BAB

Bir edebi eserin düzenlenmesinde, konuların ele alınış biçimine göre ayrıldığı bölümlerden en geniş olanı.

BÂDE

Üzüm şarabı. Ama tasavvuf edebiyatında aşk anlamındadır.

BAĞFİİL

Fiillerden oluşan, cümlede belirteç olarak kullanılan fiil soylu sözcük.

BAĞLAM

Bir sözcüğün cümle, cümlenin paragraf, paragrafın metin içindeki yerini belirleyen, ondan önce veya sonra gelen söz konusu sözcük, cümle ya da paragrafın anlamını, değerini belirleyen öğeler bütünü.

BAHR-I TAVİL

Vezinli, kafiyeli uzun nesir cümlelerden kurulan Divan edebiyatı nazım türü. Fe'ilatün, mefa'ilün, müstef'ilün gibi cüzler arka arkaya tekrarlanır. Türk edebiyatında çok az kullanılmıştır.

BALAD

Üç uzun bir kısa bendden oluşan Batı edebiyatı nazım türü. Uzun bendlerin dize sayısı 6-10 arasında değişir. Kısa bend ise 4-5 dizedir. Bu bend tanrıya, krala, prense ithaf bendidir. Her bendin sonundaki mısra bir tür nakarattır. Masal ve hikaye niteliğindeki bendleri ele alıp işleyen, kısa ve hikayesi olan şiirlerdir.

BAROK

17. yüzyıl Batı edebiyatında, dengeden çok devinime, düşünceden çok duyguya ağırlık veren yazın akımı.

BASİTNAME

Divan edebiyatında yalın Türkçe ile yazılmış gazeller. Bunlara Türkî-i basit gazel de denir. Basitnamelerde Arapça ve Farsça sözcüklerle tamlamalar çok azdır. Örneğin:

Düşdi bu gönlüm sana hey sevdüğüm
N'ola yakışsan bana hey sevdüğüm

Çün seve geldi seve gider seni
Bu gönül önden sona hey sevdüğüm

Ayruluk derdi bana bir bun durur
Kim döyer imdi buna hey sevdüğüm

Turmadım uçmak diler gönlüm kuşu
Yüce köşkünden yana hey sevdüğüm

Yüzünü gözler güzel bu uyuzden ay
Giceler kalur tana hey sevdüğüm

Ağzını öpmek ana ol kim senün
Söğme yok yire ana hey sevdüğüm

Cânı dahi bir kez ana hey sevdüğüm
Edirneli Nazmi

BASMAKALIP

Çok kullanılan, hemen herkesçe bilinen sözlerin olduğu gibi kullanılması.

BAYRONCULUK

İngiliz şair Lord Bayron'un başlattığı bu akım toplumun yerleşik düzenine, töresel kurallara uymadan yaşama düşüncesini taşır. 19. yüzyılda ortaya çıkan akım başkaldırıcı bir yapısı olmasına rağmen fazla taraftar bulamamıştır.

BEDÎ

Sözü, kulağa hoş gelecek ve ruha heyecan verecek şekilde güzelleştirme yollarını gösteren bilim. İlm-i bedî de denir. Bu isim altında toplanan sanatlar iki gruba ayrılır:

Sözle ilgili sanatlar (Sanayi-i lafziye): Cinaz, iştikak, seci, kalp, tedvir, aks, teddil, tasri, tarsi gibi.

Anlamla ilgili sanatlar (Sanayi-i mâneviye): İlhan, tevriye, tenasüp, mübalağa, leff ü neşr, tensik, mügalata-i mâneviye, tecahül-i ârif, hüsn-i ta'lil, tezat, istifham, rücu, tekrar, telmin, insal-i mesel, istidrak, tevcih, iktibas gibi.

BELÂGAT

Düzyün ve yerinde söz söyleme sanatı. Sözün düzyün, açık, anlaşılır, güzel olmasını, söyleme nedeniyle, söylenene göre düzenlenmesini öğreten bir bilimdir.

BELGESEL ROMAN

Gerçek olaylara, belgelere, araştırma ve incelemeye dayanarak oluşturulan roman türü.

BELGİNLİK

Düşünce ve duyguların, eksiksiz ve anlaşılır biçimde anlatılması.

BENT

Bir şiirin 4, 5, 6, dizeli bölümlerinden her biri.

BERÂAT-I İSTİHSAL

Sözün başında eserde anlatılanları belirten sözcük ya da söyleyişler. Berâat üstün gelmek, istihsal yeni ayın görünmesi, yağmurun yağması, çocuğun doğarken çığlık atması anlamlarına gelir. Bu edebi sanata hüsn-i ibtida adı da verilir. Amaca iki yolla ulaşılır. Bir ilişki kurularak ya da ilişki kurulmadan. İlişki kurulmasına tahallüs, kurulmamasına iktidab denir. Sinan Paşa'nın Tazarru'namesi, Fuzuli'nin Hüsn'ü Aşk'ı, Cevdet Paşa'nın Belagat-ı Osmaniye adlı eserlerinde bu sanatın güzel örnekleri vardır.

BERCESTE

Öz, güzel, latif, ince anlamlı, kolayca hatırlanan, yapısı sağlam dize ya da beyit. Dize için daha çok mısra-ı berceste, beyit için de beyt-i berceste tanımlamaları kullanılır. Genel anlamda bir şiirdeki en güzel dize ya da beyit de denebilir. Bazı berceste örnekleri:

Uyduk dil-i divâneye dil uydu hevâyâ
Ruhi

Su uyur düşmen uyur hasta-i hicrân uyumaz
Şeyh Gâlib

Çeşmini gördüm unuttum derdi de dermânı da
Şeyh Gâlib

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi
Muhibbî (Kanuni)

Şirler pençe-i kahrımda olurker lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebun etdi felek
II. Selim

BERDAR

Asılmış, darağacına çekilmiş. Divan ve tasavvuf edebiyatında sevgilinin saçlarına vurulan "âşık"ı tanımlamak için kullanılır. Örneğin:

Ayağı yire mi basar zülfine ber-dâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân ü seri döne döne
Necati

Dâr olam gerdâr olam ber-dâr olam mansûr olam
Yunus Emre

BEŞ HECECİLER

Milli edebiyat döneminde bu dönemin temel ilkelerini benimseyerek o doğrultuda yazan Faruk Nafiz

Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç ve Enis Behiç Koryürek'in oluşturduğu topluluk.

BETİMLEME

Bir varlığı, bir olayı, bir durumu ya da kavramı zihinde canlanacak biçimde anlatma.

BEYİT

Aynı ölçüde yazılan ve anlamca birbirine bağlı iki dizelik Divan şiiri birimine verilen ad.

BEZM

Sohbet, muhabbet, içki meclisi. Daha çok divan edebiyatında kullanılır. Tamlamalar halindedir. Örneğin bezm-i nûşânûş durmadan içilen meclis demektir. Bezm-i vüslat kavuşma meclisidir. Bezm-i muhabbet aşk meclisidir. Bezm-i mey içki meclisidir. Tasavvuf edebiyatında bezm-i elest şekli kullanılır. Başlangıcı olmayan zaman demektir.

BİÇİM

Edebiyatta varolan öğelerin birbirine bağlanarak oluşturdukları düzen. Örneğin bir şiirin biçimi kaç dizeden oluştuğuna, dizelerin kümelenişine, belirli bir uyak dizini olup olmadığına göre değişir.

BİLADİYE

Beldeleri konu edinen edebi eserler. Sanatçılar gördükleri, gezdikleri, sevdikleri ya da görmek istedikleri beldeleri nazım ya da nesir şeklinde anlatır. Divan edebiyatında Ferdi, Derviş Ömer Efendi gibi şairlerin biladileri vardır.

BİLİMKURGU

Düş ya da kurgu yoluyla oluşturulan; çoğu kez gelecek zamanlarda yer alan; günümüzdekenden farklı bilimler ve teknikler kullanan toplum ve insan yaratan yazın türü.

BİLİNÇ AKIMI TEKNİĞİ

Roman, öykü, anlatı gibi kurmacasal türlerde insanı, düşüncelerinin dümdüz akışı içinde değil; düşleri, izlenimleri, iç dünyası ve bilinçaltıyla yansıtmak için başvurulan yol.

BOVARİZM:

Gustave Flaubert'in 1857 yılında yayımladığı Madame Bovary adlı romanın kahramanlarına özgü tutum ve davranışlara verilen ad.

BOZLAK

Halk edebiyatımızda bir ezgi türü. Konusunu aşiret kavgalarından, kan davalarından, aşk maceralarından alır. Çoklukla Güney ve Orta Anadolu bölgelerinde söylenir. Afşar bozlağı, Urum bozlağı gibi türleri vardır.

CAİZE

Özellikle Divan edebiyatı döneminde büyüklere, varlıklı kimselere sunulan manzumeler için verilen para.

CEM'İYYET

Birbirine uygun veya birbirine karşıt anlamlı sözcükleri bir arada bulundurma. Böyle sözlere cem'iyetli adı verilir.

CEVAZ-İ EDEBİ

Sözcüğü vezne uydurmak amacıyla bazı değişikliklerle kullanılması, hecelerin, seslerin ucun ya da kısa okunması şeklinde yapılan yanlışları hoş karşılama. Şiirde böyle kullanışlar "kusur" kabul edilir.

CEZÂLET

Söyleyişleri kulağa sert gelen sözcükleri tanımlar. Uyumu konuya göre ayarlayan önemli bir anlatım şekli. Örneğin, sanatçı şiddet, büyüklük, vakar, ölüm, korku, savaş gibi konuları anlatırken ya da işlerken, sözcükleri de anlattığı konuya uygun düşecek kalın sesliler arasından seçer. Savaşı anlatırken çekâçâk, gülbank gibi sözcüklerin kullanılması gibi. Bu tür kalın seslilere elfâz-ı cezele, taşıdıkları niteliğe de cezâlet denir. Örneğin:

Saflar düzüp hücum hücum edilecek hayl-i düşmene
Dehşet âsimân u zemîn pür-figân olur

Evc-i havâda çekâçâk ı tigden
Âvaz-ı ra'd u sâika reh-gümkünân olur

Nef'i

CİNAS

Eşsesli sözcükleri birlikte kullanarak yapılan söz oyunu.

CİNAYET ROMAN

İşlenmiş bir cinayeti ve bu cinayetin işleyicisini bulup ortaya çıkarma eylemini konu alan roman türü.

CÖNK

Halk edebiyatı ürünlerinin yazıldığı defterler. Bir tür antoloji sayılırlar ve yazarlarının kim olduğu çoğu zaman bilinmez.

ÇAĞRIŞIM

Sözcüklerin, düşüncelerin, hayallerin aralarında bulunan benzerlik, birlik, yakınlık ya da karşıtlık gibi bağlantılarla birbirlerini anımsatması.

ÇAĞRIŞIMSAL ALAN

Çağrışım yoluyla aralarında anlamsal ya da biçimsel bağlantılar kurulabilen kavram ve sözcüklerin oluşturduğu bütün.

ÇAPRAZLAMA

Bir cümlede ya da bir dizede daha önce geçen sözcüklerin sırasını, değişik ya da karşıt anlam verecek biçimde tersine çevirerek yineleme.

ÇAPRAZ KAFİYE

Dörder mısralı bendlerle kurulan nazım şekli. Her dördüğüün tek sayılı dizeleri ile çift sayılı dizeleri kendi aralarında kafiyelidir. Dörtlük sayısı sınırlı değildir. Her tür konuya uygun olduğu için çok kullanılır. Çaprazlama da denir. Örneğin:

Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle
Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlamış
Eski Şîrâz-ı hayâl ettiren âhengiyle

Yahya Kemal Beyatlı

ÇEVİRİKLEME

Bir sözcükteki harflerin yerini değiştirerek elde edilen sözcüklerden her biri. Örneğin: Masa, asma, kısa, askı

ÇOKANLAMLILIK

Bir sözcüğün birden fazla anlamı yansıtır duruma gelmiş olma durumu.

ÇOK BAĞLAÇLILIK

Eş görevli ya da benzer işlevli öğelerin bağlaçlarla art arda sıralanma durumu.

ÇÖZÜMLEME ROMANI

Olaydan çok olaya karışan kişilerin ruhsal durumlarını bir takım çözümlenmelerle yansıtmayı amaçlayan roman türü.

DADAİZM

Tristan Tzara ve arkadaşları tarafından Fransız edebiyatında 20. yüzyılda geliştirilen bu akım, savaşın hemen ardından doğduğu için umutsuzluk ve güvensizliği içinde barındırır

DAĞINIKLIK

Söylenenlerin birbirini tutmayıp bütünlükten yoksun olma durumu.

DEKADAN

Fransa'da, 19. yüzyılda natüralizme karşı çıkan ve simgecilik akımına öncülük eden sanatçılara verilen ad.

DENEME

Herhangi bir konuda yazarın kesinlemelere gitmeden, kişisel görüşlerini, düşüncelerini konuşma ya da söyleşi havası içinde işlediği düzyazı türü.

DANDİZM

Yapmacık üslup. Bu üslup sanatçıların taklit edilmemek amacıyla kullandıkları üsluptur.

DARAYAK

Âşık edebiyatında kafiye olma olasılığı düşük sözcükler. Âşıkın karşılaşma ya da atışma sırasında en azından dört ayak kafiye bulması gerekir. Diğer âşık da aynı ayakta dört sözcük söylemek zorundadır. Darayak bu durumda işe yarar. Darkapı olarak da adlandırılır.

DARB-I MESEL

Meydana gelen bir durumu, olayı bir örnekle anlatmakta kullanılan kalıplaşmış, anlamlı sözler. Durûb-ı emsâl diye de bilinir.

DEKANLIK

Edebiyatı soysuzlaştırdıkları öne sürülen sanatçı ya da akımlara verilen isim. Örneğin Ahmet Mithat Efendi, Edebiyat-ı Cedide şairlerini gülünç göstermek için onlara dekanlar demiştir.

DELÂLET

Söz ile anlam arasındaki bağlantı. Bir sözcüğün okunduğu ya da söylendiği zaman beyinde canlandırdığı anlam. İki başlıkta incelenir: Sözle alakalı olmayan delâlet (gay-i lafzi delâlet): Bu da ikiye ayrılır:

Delâlet-i vaz'iyeye: Sözcükle anlamı arasında sözle ilgili olmayan çağrışıma dayalı bir bağlantı vardır. Şemsiyenin yağmuru anımsatması gibi.

Delâlet-i akiye: Parçanın bütünü, eserin yayıncısını, kainatın Allah'ı anımsatması gibi.

Sözle alakalı delâlet (Lafz-ı delâlet): Bu da üçe ayrılır: Delâlet-i mutabikiye (Uygunluk): Sözü, ifade ettiği şeyin bütününe ifade etmesi. Örneğin ev denince bütün odalarının akla gelmesi gibi.

Delâlet-i tazammuniye: Sözü ifade ettiği şeyin bir bölümünü ifade etmesi. Musluktan çeşme, evden oda gibi.

Delâlet-i iltizamiye: Sözü kendi anlamı için gerekli olan bir başka anlamda kullanılması. Eli açık, gönlü geniş, ağzı sıkı gibi.

DESTAN

Yunanca Epos şiirinin karşılığı olan bu kavram, toplumların belleklerinde derin izler bırakmış yiğitlik ve kahramanlık olaylarını manzum olarak öyküleyici bir yöntemle anlatan en eski edebiyat türüdür.

DEVİRKLEME

Sözcüklerin cümle içinde olağan sıralanış biçimine uymayan kullanımı.

DEVİR ya da DEVİR

Tasavvufa göre, yaratılış (madde) ve sona eriş (mead) arasındaki safhaları anlatan sistem. Tasavvufçular bu sistemi bir daireye benzettiği için bu ismi aldı.

DEVİRİYE

Tasavvuf edebiyatında devir konusunu işleyen şiirler. İnsanın ve evrenin Tanrı'dan çıkıp tekrar Tanrı'ya dönmesi görüşünü temel alan devir kuramını anlatan şiirlere verilen isim.

DEYİM

Çoklukla gerçek anlamlarının dışında bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözler. En az iki sözcükle kurulur. Kısa ve özlü anlatım aracıdır. Teşbih, istiare, mecaz ve kinaye unsurlarıyla bir olayı tanımlar ya da ifade eder. "Ağır başlı", "Dostlar alışverişte görsün" gibi.

DEYİŞ

Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirler. Türkü, destan, koçaklama, güzelleme, taşlama, nefes, koşma, tekerleme türlerinin hepsine deyiş adı verilir. "Deme" sözcüğü de kullanılır.

DEYİŞME

Halk edebiyatında âşıkların karşılıklı şiir söylemesi. Atışma da denir. En az iki âşık kendi kendilerine ya da bilirkişiler ve dinleyiciler karşısında belli kurallar çerçevesinde şiir yarışı yaparlar. Birbirlerini denerler, ustalıklarıyla öne çıkmaya çalışırlar. Deyişme şu sırayla yapılır:

Merhabalaşma, giriş bölümüdür. Âşıklar, birbirlerini ve dinleyicileri "Hoşgeldiniz", "Sefa geldiniz", "Merhaba" gibi sözcüklerle rediflerine bağlanan kafiyelerle dörtlükler kurarak selamlar.

İkinci bölümde âşıklar kendi ustalarının şiirlerinden örnekler söyler.

Tekerleme bölümü denilen üçüncü bölüm asıl deyişme bölümüdür. Ev sahibi ya da yaşlı bir kişi düz ya da

geniş ayakla deyişmeyi açar. Âşıklar konu ve bend sınırlaması olmaksızın verilen oyun üzerinden deyişmeye başlar. Âşıklar asıl ustalıklarını ve sanatçılıklarını burada göstermeye çalışır. İlk ayak bitince diğer âşık yeni bir ayak açar. Deyişme sürdürükçe ayaklar darayak halini alır. Deyişme karşılıklı soru-yanıt şekline döner. Âşıklar böylece birbirlerinin bilgi ve sanatlarını ölçer. Bir şekilde karşısındakini söz söylemez haline getiren âşık deyişmeyi kazanır. Söz söyleyememe durumuna "lebdeğmez" denir. Deyişmenin sonunda da âşıklar birbirlerini rahatlatmak, gönül almak için karşılıklı koşmalar söyler. Birbirlerini överek hoşgörü örneğiyle deyişmeyi bitirirler. Örneğin âşık Şenlik ile âşık Feryadî'nin deyişmesi:

Şenlik:
Şöhretin vezir payında
Rütbesiyle şana layık
Oturuşun o duruşun
Hem sultana hana layık

Feryadî:
Sefa geldin gözüm üzre
Olsam mihmana layık
Şeyhülislam, sadrazam
Doğru Al'Osman'a layık

Şenlik:
Seninle oldum taaşşuk
Gözlerime geldi ışık
Duymadım sen kime aşık
Dillerin Kur'an'a layık

Feryadî:
Bu düşkün gönlüm açarsın
Selim Sırat'ı geçersin
Kevser ırmaktan içersin
Olasan cihana layık

Şenlik:
Kul şenliği eder hürmet
Rikabın kıldım ziyaret
Sana nasip olsun cennet
Huriye gılmana layık

Feryadî:
Sefil Feryadî göresen
Meram maksûda eresen
Sancak altında durusan
Habîb-i Rahman'a layık

DIŞAVURUMCULUK

Sanat ve edebiyat ürünlerinde iç gerçeğin ve iç yaşantının önemli olduğunu; bunu dışa yansıtmak gerektiğini savunan akım.

DİDAKTİK ŞİİR

Görünüşte şiirsel bir dokusu olan, ama gerçek amacı bir düşünceyi aşılacak ya da belli bir konuda öğüt vermek olan öğretici nitelikteki şiir.

DİBÂCE

Çoklukla mensur, bazen de mazmun eserlerin başında yer alan ve eserin yazılış nedeni ile içeriğini açıklayan başlangıç kısmı. Önsöz, mukaddime, medhal, sözbaşı,

başlarken, birkaç söz gibi sözcükler de dibâce karşılığıdır.

DİVAN

Divan edebiyatı şairlerinin belli bir düzene göre şiirlerini topladıkları yapıt.

DİVAN EDEBİYATI

Konuları, konuları işleyiş biçimi ve dili yönünden Arap-Fars etkisi altında oluşmuş edebiyat ürünlerine verilen ad.

DİZİN

Genellikle öğretici içerikli yapıtların ve kitapların sonuna koyulan kimi terimleri alfabetik bir düzenle veren ya da gösteren dizelge.

DİPNOT

Yazarın yararlandığı kaynakları ve alıntıları metnin geçtiği yerlerde belirtmesi.

DIYALOG

İki kişinin karşılıklı konuşmasını tanımlayan Yunanca sözcük. Roman, hikaye, tiyatro gibi türlerde kahramanların karşılıklı konuşmalarının olduğu gibi yazılmasını ifade eder. En çok dram türünde görülür ve üsluba canlılık katar. Devrik cümleler kullanmaya elverişlidir. Örneğin Eflatun'un diyalogları ünlüdür.

DOLAYLAMA

Belli bir düşünce ya da duyguyu doğrudan doğruya anlatma yerine, onu farklı sözcüklerle anlatma biçimi.

DOLAYLI ANLATIM

Roman, öykü gibi edebiyat türlerinde olayların yazar tarafından anlatılması.

DOLAYSIZ ANLATIM

Söylenenleri biçimsel değişikliğe uğratmadan, sözün söylendiği biçimde aktarılması.

DÖRTLEME

Halk edebiyatımızda dört dizelik kıtalardan meydana gelen nazım şekillerinin genel adı.

DÖŞEME

Türk halk hikayelerinin başında geçen seçili sözler. Ayaklı saya da denir. Arapça mukaddime ve medhal, Farsça dibâce'nin karşılığıdır. Döşeme başlama adlı girişle başlar. Sonra duruma göre yalan veya tanrı, yaratılış üzerine bir destan, bir yurt veya savaş destanı söylenir. Ardından asıl esere ya da anlatıma geçilir.

DRAMA

Sahne oynanmak için yazılan, olayları oluş halinde ve karşıt oluşların çatışmasıyla geliştirip gösteren yapıt.

DRAMATİK

Sahne canlandırılmak üzere yazılmış eserlerin ortak adı.

DURAK

Hece vezniyle yazılmış şiirlerde dizelerin belli bölümlere ayrıldığı yerler. Durakta sözcükler bölünmez, kulağa uyumlu gelen söz öbekleri oluşturulur.

DÜBEYT

İki beyit anlamındadır. Divan edebiyatındaki rubai türünü belirtmek için kullanılır.

DÜĞÜMLEME

Bir söz yazıdan istenilen anlamı çıkarmayı, o yazıyı kavramayı engelleyen anlatım karışıklığı.

DÜZYAZI ŞİİR

Ölçü, uyak gibi kurallara uymadan, konuşma dilinin havası içinde yazılan bu şiir türüdür.

EDA

Söz ve yazıdaki ifade şekli, üslup tarzı, anlatış yolu. Belagatçılar bunun hakikat, mecaz, kinaye olmak üzere üç türlü olduğunu söylerler.

EDEB-İ KELÂM

Acı, hoş olmayan, ayıp, çirkin, kaba veya uğursuz sayılan şeyleri kendi adlarını söylemeden başka sözle ifade etmek. Buna asâlet ve mümtaziyet adları da verilir. Edeb-i Kelâm, bir düşünceyi, bir olayı incelik, asâlet ve nezaketle ifade etmek için anlam, kendine ait olmayan kelimeyle karşılanır. Genellikle şu üç durumda bu yola başvurulur:

1. Sözü kabalıktan kurtarmak için. Ölen birisi hakkında "ölüm" yerine "Rahmet-i Ralman'a kavuştu", "sizlere ömür", işi elinden alındığını bildirmek üzere "Affedildiniz" denmesi gibi.
2. Ta'zim veya ifadeyi süslemek için. Şeyh Galib'in aşağıdaki iki beyitten ilki ta'zim, ikincisi tezyine (süslemeye) örnektir:

Bir şeb ki Sarâ-yı Ümmehânî
Olmuşdu o mâhın âsumânî
Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçtikleri şûle-i cihan-sûz

3. İfadeyi fesahat yönünden bozacak ses, kelime ve terkiplerin tekrarından kaçınmak için.

EDEBİYAT

Duygu, düşünce, olay ve olguları, etkili ve güzel biçimde anlatan söz sanatı.

EDİSYON KRİTİK

Eleştirel basım. Farklı nüshaları bulunan yazma veya matbu eserlerin aralarındaki ayrılıklar tespit edilerek aslına en uygun şekilde yayınlanır. Farklar dip notlar halinde gösterildiği gibi açıklayıcı bilgiler de verilebilir.

EFSENE

Tabiatüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının ve olayların anlatıldığı hikayeler. Efsane halkın hayal gücüyle yarattığı "ideal insan tipi"ni verir ve nesilden nesile anlatılır. Efsane ile masallar arasında uygunluk vardır. İki türde de olağanüstü olaylar işlenir. Yalnız efsane daha inandırıcıdır. Bu yönüyle hikaye ve destana yaklaşıp.

Efsaneler şöyle ayrılır:

1. Yaradılış efsanesi (Dünyanın yaradılışı, tabiat varlıklarının meydana gelişi, kıyamet günleri.)
2. Tarihi efsaneler.
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçleri konu alan efsaneler.

4. Dini efsaneler.

Türk efsanelerinde kahramanlık, fedakarlık, cesaret, ahlaki davranışlar, sosyal düzene bağlılık, Ahlah'ın kudretine iman, doğruluk, cömertlik, samimiyet gibi konular yer alır. Genç Osman, Boş Beşik, Çakıcı EFE, Çoban Çeşmesi, Gelin Kaya, Cennet Dağı, Kan Kuyusu, Yusufçuk Kuşu gibi efsaneler halk arasında söylenegelmektedir.

EGLOG

Çoban şiiri. Birkaç çobanın aşk, kır hayatının güzellikleri üzerine karşılıklı konuşmaları biçiminde yazılır. Latin edebiyatında gelişen bu şiir türü genellikle Batı edebiyatında görülür. Bir olaya dayandığı ve karşılıklı kişileri konu aldığı için küçük bir piyesi andırır. Eglog, Türk edebiyatında kullanılmayan bir türdür.

EGLOG

İlkçağ edebiyatında Romalıların Vergilius şiirlerine verdiği isim. Birkaç çobanın aşk ve kır yaşamı üzerine karşılıklı konuşmalarından oluşan bu şiirlerden oluşan eglog, edebiyatımızda işlenmiş bir tür değildir.

EGZOTİZM

Yabancı ülkelerin gelenek ve yaşama biçimlerini yansıtan, o ülkelere özgü manzaralarla donatılmış yapıtlar için kullanılan bir tanımlamadır.

EKLEKTİZM

Felsefede uyuşabilir tezleri toplayıp uyuşamayanlarını bir yana bırakma eğilimini, edebiyatta ise birbirine aykırı çeşitleri bağdaştıran geniş sınırlı zevki ifade eder.

ELFİYE

Binlik karşılığıdır. Bin mısradan meydana gelen manzum eserler için kullanılır. Elfiyeler edebiyatla ilgili olduğu gibi, hadis, fıkıh, feraiz, nahiv ilimleriyle de ilgili olabilir.

ELGAZ

Bilmece anlamına gelen lügaz kelimesinin çoğulu.

ELİFNÂME

Genellikle mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin alt alta elif'den ye'ye kadar alfabetik tarzda devam etmesi ile meydana gelen şiir. Divan ve halk edebiyatımızın ortak mahsulleri arasında yer alırlar. Dini-tasavvufi ve din dışı konularda örneklerine rastlanır.

EMOSYANALİZM

Sanat ve edebiyat eserlerinde duyguya önem veren estetik anlayış.

EMPRESYONİZM

Nesneyi doğrudan doğruya tasvir ve analiz etme yerine, onun uyandırdığı duyguları anlatma yolu. XIX yüzyılın sonlarında Fransa'da doğdu. Önce resimde, sonra diğer sanatlarda tesiri görüldü. Empresyonistler dış dünyanın kendi içlerinde bıraktığı izlenimi dile getirirler. Bu âlem, sanatçıya sadece heyecan ve duygusal dalgalanmalar veren bir uyarıcıdır. Önemli olan sanatçının kendi algılamaları ve bunları anlatma yöntemidir. Edebiyatın bir amaca hizmet edemeyeceğini savunur. Empresyonist edebiyatçılar şiir, kısa hikaye, tek

perdelik manzum piyes gibi kısa çalışmaları tercih etmişlerdir.

ENELHAK

"Ben Tanrı'yım" anlamına gelen bu Enelhak, evrendeki tüm varlıkları bir ve bütün olduğuna inananların, Tanrı'yı gönüllerinde, kendi benliklerinde duyumsayanların kısacası Tasavvuf ulularının kullandığı bir sözcüktür.

ENTİMİZM

İçtenlik. İnsan ruhunun mahrem ve gizli sırlarını içtenlikle anlatma eğilimi. Bu sanat anlayışına sahip edebiyatçılara entimist denir.

ENTONASYON

Cümlede heceler, kelimeler ve daha büyük anlamlı gruplar üzerindeki seslerin alçalıp yükselmesi. Konuşmacının anlatmak istediği anlama yardımcı olur. Dinleyicileri duygulandıran, heyecandıran, coşturan özellikler taşır. Cümlenin yapısına göre değişiklikler gösterir. Bazen cümlelerin anlamını da belirler.

EPIGRAM

Greklerde, mezar taşlarına yazılan kısa, epik şiirlere verilen addır.

EPIK

Geleneksel şiir sınıflandırmasında lirik ve dramatiğe karşıt olarak konusu kahramanlık olan şiirlerdir.

EPIFONEM

Bir sözlü ya da yazılı eserde anlatılanların hikmetli bir sözle son bulması.

EPIGRAF

Bir yapının özelliklerini belirten ve genellikle bir plaka üzerine binanın ön yüzüne iliştirilen yazıya (kitabe) bir kitabın, bir kitabı meydana getiren bölümlerin başına konan, o kitapta veya bölümdeki yazılanları özetler mahiyette sözler, şiir parçaları, atasözleri, vecizeler.

EPIGRAM

Eski Yunan'da mezar taşlarına yazılan kısa ve epik nazım şekli. Romalılarda çok kısa hiciv manzumesi.

EPIZOT

Hikaye, roman veya şiirde ana konuya bağlı ikinci derecede olay; müzikte temaları birbirinden ayıran serbest yazılmış bölümler; tiyatrodaki bir aksiyona (harekete) katılmış ikinci derecede bir aksiyon; Yunan trajedisinin unsurlarını meydana getiren diyaloglu bölümlerin her biri. Bu bölümler modern tiyatrodaki perde adıyla bilinir.

EPOPE

Kahramanlık konusunu işleyen uzun şiirler. Kelimenin aslı "konuşma, nutuk, sohbet" anlamına gelen Yunanca epospoien'e dayanır.

ESTETİK

Güzelliği ve güzelliğin insan ruhundaki etkilerini inceleyen bilim ve bilgi dalı.

ESREM

Aruzdaki fe'ülün cüzünden fe ve n'yi kaldırıp ülu yerine getiren fa'lü cüzü.

EŞHAS

Şahıs kelimesinin çokluğu. Eskiden tiyatro eserlerinde ve romanlarındaki kahramanlara veya kadroya bu ad verilirdi.

EŞTER

Aruzdaki mefa'ilün cüzünden m ve y harflerinin kaldırılıp yerine getirilen fâ'ilün cüzü.

FABL

Hayvanlar, bitkiler ve cansız nesnelere arasında geçtiği hayal edilen öğretici masallar. Teşhis ve intak sanatı üzerine kurulur. Olaydaki kişilere insan karakteri ve davranışı verilir. Asıl masallardan kısadır.

FALNAME

Fal ile ilgili kitap. Falın her bir çeşidine göre düzenlenen eserler. Yıldızname, tefe'ülname, hurşidname, ihtilacname, kıyafetname, kehanetname adlarıyla da bilinirler. Falnameler çokluk manzum yazılırlar. Nesir halinde yazılanlarına genellikle yıldızname denir. Falnameler Kur'an falı, kur'a falı gibi dallara da ayrılırlar. Kur'a taşları veya bir kağıt üzerine çizilmiş noktalar ve noktaların meydana getirdiği şekilleri konu edinen kur'a falları daha çok Hz. Ali'ye nispet edilir. Edebiyatımızda Cem Sultan'ın Divan'ında yer alan Faly-ı Reyhan-ı Sultan Cem adlı kur'a falı meşhurdur.

FANTAZYA

Düş gücünün alabildiğince özgürce ortaya koyulduğu düşünceye ya da bunlarla donatılmış sanat yapıtlarıdır.

FARS

İlkel, basit güldürme öğelerinden yararlanılarak, kimi kez inanılığın sınırları dışına çıkarak oluşturulan, düşündürmekten çok güldürmeyi amaçlayan oyunlar için kullanılır.

FASIL

Ayırma, bölme. Bir kitabın bölümlerinin her biri. Mevsim mânâsına da gelir. Fasl-ı zayf (yaz mevsimi), fasl-ı şitâ (kış mevsimi), fasl-ı hazan (sonbahar mevsimi). Tiyatro oyunlarında perde anlamında kullanılır. Türk sanat musikisinde bir defada çalınan aynı makamdan parçaların tamamına denir.

FASİH

Dilin bütün kaidelerine uyularak doğru, güzel ve açık şekilde konuşup yazılması, ifadenin anlam ve âhenk bakımından kusursuz olması.

FECR-İ ATİ EDEBİYATI

"Sanat şahsi ve mahremdir" ilkesinden yola çıkarak 1908'den sonra yayımlanmaya başlayan Servet-i Fünun dergisinde yazılar yayınlamaya başlayan sanatçılara verilen ortak isimdir. Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi ve Fuat Köprülü bu topluluğu oluşturan yazarlar arasında yer alır.

FENAFİLLÂH

"Ölmeden önce ölmek" anlamına gelir. Tasavvuf inancına göre, evrende Tanrı'nın vücudundan başka gerçek vücut yoktur ve insan er ya da geç Tanrı'ya geri dönecektir. İşte bu dönüğe Fenafillâh denir.

FERD

Divan edebiyatında başka beyitlere bağlı olmayan beyitlere verilen ad.

FESÂD-I TELİF

Söz veya yazıda anlamın anlaşılacak kadar karışık olması.

FESAHAT

Sözün ses ve anlam kusurlarından kurtarılması yolları. İfadenin kusurlardan uzak bulunması hali fasîh'tir. Sözün söyleniş ve işitilişi tatlı olmalı, anlaşılmasında güçlük çekilmemelidir. Divan edebiyatında fesahat, kelimedede fesahat, kelâmda fesahat diye ikiye ayrılır:

1. Kelimedede fesahat: Aynı veya yakın mahreçten çıkan harflerin bir kelimedede toplanmamasına (tenâfür-ı hurûf), (er kalkılınca); kelimeleri meydana getiren harflerin kaynaşmasında telaffuz zorluğu olmamasına (mütenâfir) (ör. tartırtı); anlamı herkes tarafından bilinmeyen kelimelere yer vermemeye (garâbet), kelimeyi vezne uydurmak için şeklini değiştirmemeye, çok anlamlı bir kelimeyi meşhur olmayan anlâmında kullanmamaya gramer hatası yapmamaya (kıyasa muhalefet) dikkat edilir.

2. Kelâmda fesahat: Telaffuzu güçleştiren kelimelerin yan yana getirilmemesi (tenafur-ı kelimât). (Örneğin: Şu köşe yaz köşesi şu köşe kış köşesi), zincirleme tamlama (tetâbu-ı izâfât) yapmamaya (Örneğin: Ali'nin ceketinin cebinin içi); Cümle kuruluşunun sağlam olmasına, önce söylenecek sözü sona, sonra söylenecek sözü öne almamaya, sözün düğümlenmemesine dikkat edilir.

FİKSİYON

Bir sanat eserinde uydurularak bulunmuş şey. Günümüzde, roman, kısa hikaye gibi nesir halindeki edebi eserler kastedilir. Romanla eş anlamlı kullanıldığı da görülür. Açık bir şekilde bir olaya bağlı bulunmasından dolayı edebi şekiller içindeki birçok şahıs hakkında kullanılmasına imkan verir.

FİKTİF

İtibari, gerçek olmayan, var sayılan demektir. Roman, hikaye, masal, halk hikayesi, destan gibi edebi eserler için kullanılır. Yazar, dış dünyaya zihninde bir şekil verir ve bunu eserine aktarır. Bu tür eserler, tasvir esasına dayandığı için olaylar ve kahramanlar fiktiftir.

FRAGMATİZM

Parçacık diye adlandırılabilen bir edebiyat akımıdır. İlk defa XX. Yüzyılın başlarından İtalyan yazarı A. Soffici'nin başlattığı bu akımda, gerçekten alınmış kısa kısa parçalar, küçük tablolar ve hayattan görüntüler (enstanteneler) en belirgin özelliği oluşturur.

FUAYE

Tiyatro salonlarında, perde arasında oyuncuların ve seyircilerin dinlenmesi için ayrılan yer.

FÜTÜRİZM

İtalyan şair Marinetti'nin 1909'da Fransa'da yayınladığı birdirgeyle ortaya çıkan bu akım, yaşamın sürekli değiştiğini, sanatın da yerleşik bütün kuralları bir yana bırakarak yeni biçimve anlatım yolları yaratarak bu değişime ayak uydurması gerektiğini savunur.

GALAT

Yanlış anlamına gelir. Bir kelimenin ilk veya kitapta yazılmış şekliyle başka söylenmesi. Çokluk şekli galâta'tır. Yanlış olduğu bilindiği halde kullanılmasında sakınca görülmeyen kelime veya kelime grubuna galat-ı meşhur adı verilir. Örnek:

Aslında çokluk olan evlat, eşkiya, evrak kelimelerinin evlatlar, eşkiyalar, evraklar şeklinde tekrar çokluk yapılarak kullanılması gibi.

"Galat-ı meşhur, lügât-ı fasîhten evlâdır" sözüyle yanlış kullanılan yerleşmiş kelimelerin tercih edilebileceği belirtilir.

Genellikle latife, alay isteği ile bir kelimeyi şekil, üslup ve anlam bakımından dildeki kullanımına aykırı kullanmaya galat-ı tahakkumi veya kıyasa muhalefet denir.

GARABET

Dilden düşmüş veya çok az kullanılıp henüz ayrılmamış kelimelerin kullanılmasıyla meydana gelen fesahat bozukluğu. Böyle kelimeler için garib, vehşi isimlerinin kullanıldığı görülür. Bu durum eski edebiyatta çok ortaya çıkardı. Şair ve yazarlar ya ustalık göstermek için ya da seci, kafiye zorlamalarından dolayı Arapça ve Farsça'dan işitilmedik kelimeler alarak kullanmışlardır. Söylendikleri zaman uygun olan, ancak bugün terkedilmiş sözler garib-i hüsn, hiçbir devirde benimsenmemiş sözler de garib-i kubh diye adlandırılır. Bir mecburiyet karşısında kullanılan garip kelimelere muvafık, zorunluluk olmadan kullanılanlara ise muhalif denir.

GARİPÇİLER

1941'de Orhan Veli, M. Cevdet Anday ve Oktay Rifat üçlüsü, şiirde varolan aşırı duygusallığa, şairaneliğe, basmakalıp söyleyişe başkaldıran şiirlerini Garip adıyla bir kitapta topladılar. Kitaba koyulan Garip adı zamanla hem üç şairi yansıtan bir kimlik kazandı hem de Türk şiirinde yeni başlayan akımı yansıttı.

GAZEL

Divan edebiyatında kullanılan; en az beş, en çok on beş beyittin oluşan şiir biçimi.

GEÇER ANLAM

Bir sözcüğün herkesce bilinen ve kullanılan anlamına verilen ad.

GEÇİŞ

Yazılı anlatımda bir düşünceden ötekine, bir pragraftan sonrakine geçerken düşüncenin zincirlenmiş biçimi.

GENELLEME

Anlatılan konuyla tam bağlantısı bulunmayan bir takım düşünceler ortaya sürme.

GERÇEKÇİ

Gerçekçilik akımı içinde yer alan ya da o akımın ilkelerine bağlı kalan yazar ya da eserler için kullanılır.

GERÇEKÇİLİK

19. yüzyılda başlayan, gerçeği ve doğayı değiştirmeden, tüm çirkinlikleriyle birlikte aktarmayı amaçlayan sanat ve edebiyat akımıdır.

GERÇEKÜSTÜCÜLÜK

1924'den sonra Dadaizm'in yerine geçen, Fransa'da Andre Breton ve arkadaşlarının öncülük ettiği edebiyat akımıdır. Bu akım düşünce ve duyguların aklın denetimine girmesini reddeder.

GERİLİM

Okuyucu ya da izleyicide merak ve korku duygularını uyandırarak, endişeli bekleyiş içine sürükleyen gerginlik.

GERİYE DÖNÜŞ YÖNTEMİ

Bir eserde olayların zaman sırasını bozarak geçmiş bir zamana ya da olaya dönme yolu.

GEZİ YAZISI

Gezilir görülen yerlerin ilginç yönlerinin anlatıldığı düzyazı biçimi.

GÖSTERGE

Genellikle kendisi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgu; özel olarak dilsel bir gösterenle bir gösterilenin bileşiminden doğan birimdir.

GÖZLEM

Olaylara, olgulara, varlıklara inceleyici gözle bakmak ve onların belirleyici özelliklerini seçmek işi.

GÖZ UYAĞI

Yazımları fonetik olmayan dillerde ses yönünden uyaklı olmadıkları halde, sonlarında aynı harflerin bulunduğu sözcüklerle yapılan uyak. (Gam, Cem, Kerem)

GROTESK

Kaba gülünçlüklerden, olmayacak, yabansı şakalaşmalardan yararlanan, güldürmeyi kaba biçimde de olsa amaç edinen komedi türü.

GÜL

Divan edebiyatında kullanım sıklığı çok yüksek, sanat yapmak amacıyla başvurulan öğelerden biri.

GÜLBANK

Bir toplulukça, hep bir ağızdan ezgili biçimde söylenen kalıplaşmış tekbirlere, dualara verilen ad.

GÜLMECE

Daha çok "Mizah" adıyla bilinen; durumların, olay ve olguların gülünç yanlarını vurgulayan yapıtların genel adı.

GÜNLÜK

Bir kimsenin günü gününe tuttuğu, üzerine tarih atıp duygu ve düşüncelerini belirttiği yazı.

GÜZELLEME

Özellikle halk şiirinde sevilen bir varlığı övüp yüceltmek için yazılan koşmalara verilen ad.

GÜZELLİK

Bir eserde, hoşumuza giden ve bizde hayranlık uyandıran biçim ve ölçülerin oluşturduğu uyumlu bütün.

GEÇİŞ

İki paragraf arasında bir düşünceden diğerine geçilirken bu fikirlerin bağlanması. Paragraflar arasındaki geçişin azlığı veya çokluğu yazının açık, doğal oluşuna göre değişir. Bağlanma açıksa geçişe gerek kalmaz. Geçişlerin kısa olmasına dikkat edilir. Geçiş için, fakat, bundan dolayı, kaldı ki gibi edatlar yeterli görülebilir.

GEZMECE

Aşıkların yolculukta uğradıkları yerleri anlatan methiyeli veya taşlamalı deyişler. Gezmeceler onbirli destan veya sekizli kesik (semai) biçiminde söylenir. Gezilen yerler sırayla anlatılırsa, deyiş, sıra gezmece veya sıralı gezmece adını alır. Kerem'in (Aslı'nın âşığı) Pasin, Erzurum köyleri için söylediği deyişler bilinen en eski gezmecelerdir.

GİRİZGÂH

Kasidelerin nesip bölümünden sonra medhiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitler. Aslı girizgâhdır ve kaçış yeri anlamına gelir. Kasideler çokluk bir tasvirle başlar. Ardından girizgâhla asıl amaca geçilir. Şair esprili bir sözle övgüye başladığını belirtir.

GNOMİK

Anlamlı sözleri nazımla anlatan manzum türü.

GRAMER

Bir dili meydana getiren ses, sözcük yapılışı, sözcük hazinesi, anlam değişimleri, cümle kuruluşu gibi unsurları inceleyip kurallara bağlayan dil bilgisi. Yunanca gramma kökünden geliyor.

GÜLDESTE

Seçme manzum ya da nesir yazılarının toplandığı dergi. Antoloji de denebilir.

GÜNLÜK

Bir kişinin düşüncelerini, duygu ve gözlemlerini gün gününe yazdığı ve o günün tarihini koyduğu yazılar. Ruzname olarak da bilinir. Günlük bir tür anıdır. Ancak günlük günü gününe yazılır, anı ise olayların yaşanmasından sonra kaleme alınır.

HÂBNAME

Bir olay, bir kişiyle ilgili düşünceleri sanki rüyada görmüş gibi anlatarak yazılmış eserler. Hâbnameler nesir ya da nazım olabilir. Ziya Paşa ile Namık Kemal'in "Rüya" adlı eserleri bu türe örnektir.

HÂCİB

İki ya da daha fazla kafiyeli olan manzumelerdeki bazı sözcük ya da sözcükler. Sözcük anlamı perdecı, perde ağçasıdır. Bu şekildeki kafiyelere mahcub adı verilir. Örneğin

Âlem esir-l dest-l meşıyyet değil midir

Âdem zebun-I penç-I kudret değil midir
Avnî

HÂFİZ-I KÜTÜB

Kitapları koruyan kişi. Eskiden kütüphaneciler bu isimle adlandırılırdı.

HANE

Divan ve halk edebiyatında dörtlüklerden kurulu nazım türlerinin her bir dörtlüğü.

HASASET

Sözcük anlamı cimrilik. Ahlaka aykırı sayılan sözcükleri edebi eserlerde kullanmaya denir. Ters anlamlısı "asalet"tir.

HAŞİYE

Bir metnin altına ya da kenarına konuyla ilgili açıklayıcı bilgiler yazmak. Eskiden yeni kitaplar yazmak yerine mevcuk kitaplar bu notlarla zenginleştirilirdi. Haşiye yazmaya tahşiye, tahşiye yazan kişiye muhaşşi, haşiyeli eserlere de muhaşşa ismi verilir.

HAŞV ya da HAŞİV

Yazıda gereksiz söz bulunması. Eş anlamlı sözcüğü sık sık kullanmak, anlam için gerekli olmayan kelimeler bulundurmamak, aynı fikri değişik kelimelerle tekrar etmek, aynı anlama gelen kelimeleri art arda söylemek, yazıya yabancı fikir ve hayal karıştırmak haşivdir. Eskiler seci, söz sanatları ve vezin için yazı veya şiire fazla söz katarlardı. Edebiyatımızda haşiv örnekleri çok fazladır. Ü (ve) edatıyla bağlanan eş anlamlı sözler sık sık kullanılmıştır. Örnek:

Ahd ü peyman, bey ü fûruhi, ceng ü harb, etraf ü cevanib, feth ü küşad, ferid ü yekta, ilm ü irfan, medh ü sitayiş, sehl ü asan, vak ü zaman...

Şeyh Galib'in şu beyti haşvin açık bir örneğidir:

Var mı hele söylenmedik söz
Kalmış mı meğer denilmedik söz

Haşv müfsid ve gayr-i müfsid olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Haşv-i müfsid: Anlatımı bozan söz kalabalığı için kullanılır. Yazarın neyi nasıl anlatacağı hakkında kesin fikri olmazsa fikir anlaşılmaz hale gelir, maksat ifade edilmez.

2. Haşv-i gayr-i müfsid: Fikri anlaşılmaz hâle sokmayan söz kalabalığı için kullanılır. Kabîh, malih ve mutavassita olmak üzere üçe ayrılır.

a. Haşv-i kabîh: İfadeye çirkinlik veren fazlalıklar. Söylenmiş bir fikrin eş anlamlı kelimelerle tekrarlanmasında kabîh haşiv görülür.

b. Haşv-i melih: Söze güzellik ve kuvvet kazandırmak için söylenir. Gereksiz gibi görünen bu sözler ikinci derecede anlam ifade ederler.

c. Haşv-i mutavassita: İfadeye güzellik vermediği gibi çirkinlik de vermeyen fazla söze denir. Pek fark edilmeyen eş anlamlı kelimelerin tekrarıyla meydana gelir.

Bir beytin iki mısrasının baş ve son parçaları arasında bulunan parçalara da haşiv denir.

HATIRAT

Bir kimsenin kendi hayatını, yaşadığı devrede gördüğü veya duyduğu olayları anlattığı yazılardır. Hatıratı,

otobiyografiden ayıran özellik şudur: Otobiyografilerde yazar doğrudan kendi hayatını anlatır, duygu ve düşünceleri geniş yer tutar. Hatıratta ise, kendi hayatıyla birlikte dönemini ve çevresini anlatır. Bazen yazarın kendisini geriye çekerek sadece çevresini verdiği de görülür.

HAYFA

"Yazık, eyvah!" anlamlarına gelen bu kelime Arap harfleri ile bir kelime, noktalı, bir kelime noktasız düzenlenen yazıların adıdır. Tarih mısralarında keder ifadesi için kullanılır.

HÂYİDE

Ağızdan ağıza dolaşmış, herkes tarafından kullanılmış, çok duyulmuş söz. Edebiyatta bu tür sözlerin kullanılması kusurlu sayılır. Örnek:

Hâyide edâya sanma kim el

Bir kerre daha demişler evvel

Şeyh Galib

HAZF

"Giderme, kaldırma" anlamına gelir. Bir ifadedeki kelimelerin bir veya bir kaçını ya da bazı cümleleri kaldırma suretiyle yapılan söz kısaltmasına denir. Kastedilen anlamı tek bir kelime ile söylemeye de hazf ü takdir denir. Arap harfi Türkçe metinlerde noktasız harflerle meydana getirilen söz için de bu tabir kullanılır. Bî-nukat, tecrid gibi sözcükler de aynı anlama gelir.

HİCVİYE

Kişilerin veya toplumun kötü yönlerini, kusurlarını, gülünç durumlarını alaylı bir dille ortaya koyan manzum yazılar. Medhiye'nin tersi kabul edilir. Yergi de denen hicviye halk edebiyatında taşlama adını alır. Hicvilerde mübalağalı üslup kullanılır. Hicvedilen kişi şahsiyetinin gerçek yönleriyle ilgisi olmayan yergi ve sövgülerle aşığılanır.

HİKMET

Doğadaki nesnelere mahiyetini, asıllarını anlatan bilgi, ahlaki ve öğüt verici sözdür. Edebiyatta, dini-ahlaki konuları işleyen, nasihat eden, atasözleri ve öğütlerle süslü nazma denir. Bu tür şiirler hikemi şiirler diye bilinir.

HİLYE

Hiz. Muhammed'in iç ve dış vasıflarını anlatan yazılar. Kelime, "Süs, ziynet, cevher, güzel yüz, güzellikler" anlamında. Hilyelerde Hiz. Muhammed'in göz ve saç rengi, şekli, boyunun uzunluğu, konuşması, sesinin tonu, belli başlı tavrı, bedeni ve diğer maddi özellikleri tanımlanır. Mevlid ve mirâciyeler gibi İslamiyet'in gelişme döneminde ortaya çıktı. Osmanlı döneminde yaygınlaşarak orijinal eserler yazıldı. Hilye ismi de bu dönemde verildi.

HİTABET

Söz söyleme sanatı. Bir topluluğa bir fikri, bir davayı aşlamak, bilgi vermek için yapılan konuşma.

HÜSN-İ TA'LİL

Anlamla ilgili edebi sanat. Divan edebiyatında bir olayın meydana gelişini hayali ve güzel bir nedene bağlama

yoluyla yapılır. Bu nedenin gerçekle ilgili olmaması ve kesin bir etkeninin bulunması gerekir. Hüsn-i tevcih diye de anlandırılır. Eğer neden, güya, sanki, acep, acaba, meğer gibi sözcüklerle olasılıklara dayandırılırsa şibh-i hüsn-i ta'lil (yani yarım hüsn-i ta'lil) yapılmış olur. Örnek:

Aceb bi bağ kenârında dursa lâle hacil
Ki lâlezâr-ı cemâlinde hûr u zârındır

Ahmet Paşa

(Lale bağ kenarında utungaç dursa şaşılır mı? Çünkü o lale bahçesine benzeyen yüzünün güzelliği yanında senin bir düşkünündür. Yani şair, sevgiliye, "senin yanakların o kadar kırmızı ki, lale bile onun yanında utanır kızarır" diyor. Lalenin kırmızılığı güzel bir nedene bağlanıyor.)

HÜMANİZMA

İnsanı evrende tek ve en yüce değer sayan, bu nedenle insana ve insan onuruna saygıyı sağlamak için gerekli koşulları hazırlama amacı güden düşünüştür.

IRAKLAMA

Sözlü ya da yazılı anlatımda konu dışına çıkılarak, konuyla ilgisi bulunmayan sözler söyleme.

IRMAK ROMAN

Bir kişinin, bir ailenin ya da bir topluluğun belirli bir zaman dilimi içinde yaşam ve yaşayış dönemlerini birbirini bütünleyecek biçimde anlatan roman dizisi.

İADE

Özellikle Divan edebiyatında bir beytin son sözcüğünü ondan sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmayla ilgili söz sanatı.

İBDA

Yaşanılan dönemin sanat anlayışı içinde olağanüstü bir eser yaratma. Örneğin Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun'u, Şeyh Galib'in Hüsn-ü Aşk'ı birer ibda kabul edilir. İbda eser verebilenlere mübdi, ibdakâr, eserleri de bedia olarak adlandırılır.

İBHAM

Bir edebi eserde isteyerek ve bilinçli olarak yapılan kapalılıktır. Sanatçı, sözün anlamını hemen anlaşılacak şekilde kapalı tutarak, okuyucusunu düşündürmeyi amaçlar. Sanatçının istemeden, bilinçsiz olarak yaptığı kapalılığa ise "te'kid" adı verilir. Örnek:

Nasıl istersen öyle dinle, bakın:

Dalların zirvesindeyiz ancak

Yarı yoldan ziyade yerden uzak

Yarı yoldan ziyade mâha yakın

Ahmed Haşim

İCAZ

Bir düşünceyi çok az sözcükle özlü bir şekilde anlatmadır. Kısaltmanın anlamı güçleştirmemesine dikkat edilir. Buna icaz-ı muhil denir. Az söz yüklü anlamla ifadeye makbul icaz denir. Atasözleri, vecizeler, hikmetli sözler bu gruba girer. Makbul icaz iki türdür:

Hafz yoluyla icaz: Anlama zarar vermeyecek şekilde bazı sözcükler atılır. Bu cümle çıkarılarak da yapılabilir. Sözcük çıkarmaya icaz bi'l-harf denir. Örnek:

Bir pâreye bini âferinin
Pâpûşu atıldı Gevherî'nin

Ziya Paşa

Şair burada "papucu dama atıldı'yı "papucu atıldı" diye kısaltmış.

İcaz, cümle çıkarılarak yapılırsa icaz bi'l cümel adını alır. Örnek:

"Ahmet ders çalışsaydı..." Burada "başarılı olacaktı" cümlesi çıkarılmış.

Tazammum yoluyla icaz: İfadeden sözcük ve cümle atılmadan yapılan icazdır. İki türü vardır.

İcaz bi't-takdir: Amaç az sözcükle anlatılırken ihatalı anlam da çıkar. Örneğin "Ateş düştüğü yeri yakar".

İvaz bi'l-kasr: Hiçbir sözcük atılmadan anlamca zengindir. Örneğin "Akacak kan damarda durmaz" gibi.

İDGAM

Birbirine yakın iki harfi tek yazarak vurgulu okumak. Örneğin çakal yazıp çakkal okuma gibi.

İDİL

Eski Yunan şiirinde mitolojik, epik ve pastoral şiirlerin genel adı. Günümüzde sevgi ve mutluluk işleyen şiir türü.

İDMAC

Sözcük anlamı sıkıştırmak. Edebiyatta sözde ve yazıda övgü içinde övgü ya da aşağılama içinde aşağılama yapmayı tanımlar. Övgü içinde övgü yapmaya istitbâ adı da verilir. Örnek:

Sadrında seni eyleye Hak dâim ü bâki

Hep âlemin etdikleri şimdi bu duâdır

Nedim

Şair sadrazama dua ediyor ama bu duanın herkes tarafından yapıldığını belirterek övgü içinde övgü yapıyor.

İÇERİK

Bir yapıtın ya da sanatsal yaratının içerdiği duygular, düşünceler, imgeler kısacası biçim dışındaki tüm öğelerin toplamı.

İÇ KONUŞMA

Roman, öykü gibi kurmaca bir anlatıda kişilerin içinden geçen şeylerin aktarımı.

İÇTENLİK

Sözlü ya da yazılı anlatımda duygu ve düşüncelerin içe doğduğu gibi doğal biçimde aktarma niteliği.

İFRAT

Bir sıfatı aşırı ölçüde şiddetlendirmektir. Mübalağa (abartma) sanatının bir türüdür.

İGARE

Bir şairin şiirinin bir başka şair tarafından benimsenmesi anlamındaki sirkat'ın türü. Benimsenin şiirde bazı değişiklikler yapılır veya sadece bazı sözcükler alınırsa sirkat, igare (nesh olarak da adlandırılır) olur. Şiirin sözcükleri değil anlamı benimsenmişse ilmâd ya da selh adı verilir. Örnek:

Rıza Tevfik'in 1925'te yazdığı Cüniye başlıklı şiirin ilk dörtlüğü:

O gece ne kadar güzeldi kâinat

Havvâda bir safâ cereyânı vardı
Dağlardan taşlardan taşıyordu hayat
Guyibâr-ı aşkın fezeyânı vardı

Nihal Atsız'ın 1933'te yazdığı Dün Gece başlıklı şiirin ilk dörtlüğü:

Dün gece ne kadar güzeldi âlem
Göklerin şanlı bir mehtâbı vardı
Sevdânın topraktan taşıdığı bu dem
Günâh-ı aşkın da sevabı vardı

İHAM

Anlamla ilgili edebi sanat. İki ya da daha fazla anlamı olan sözcüğün en uzak anlamıyla kullanılması. Eğer sözcüğün iki anlamının da konuyla ilisi olursa "ilham", sözcüğün özellikle gerçekten çok mecaz anlamı kastedilirse "kinaye" yapılmış olur. Örnek:
Sahn-ı çemende durma saalınsun sabâ ile
Azâdedir nihâl bugün berg ü bârdan

Bakî

("Fidan bugün yaprak ve bardan kurtulup serbet kaldı, artık bahçenin ortasında rüzgarla salınsın." Bâr sözcüğü hem meyve hem yük anlamındadır. Bâr'dan kurtulmakla ağaçlar hem meyveden hem de yükten kurtulurlar. Şair burada bâr'ın bu iki anlamını kastederek iham yapıyor.

İHTİRA

Daha önce hiçbir şairin kullanmadığı sözcük, deyim ve üslupları tanımlar.

İHTİSAR

Bir düşüncenin az sözle anlatılmasıdır. Geniş açıklamalara, tanımlamalara girilmeden konu yalın ve doğal bir şekilde anlatılır. Bu bakımdan icaz'a benzer.

İKİLEME

Dilin çevrimi içinde uzun yıllar birlikte kullanıla kullanılan kalıplaşmış kimi sözlere verilen ad.

İKİNCİ YENİ

Garipçilere bir tepki olarak doğdu. "Şiirde anlam gerekmez" savından hareketle gelişen bu akımı benimseyenlerin şiirlerine 'anlamsız şiir', 'soyut şiir' ya da 'kapalı şiir' gibi adlar da verilmiştir.

İKMAL

Bir cümledeki anlamı, ardından gelen cümleyle tamamlamak. Her iki cümlelerin öznesi de çoğunlukla ortaktır ve ilk cümlede yer alır. Örnek:

Merd olan kizbe tenezzül etmez
Zillet-i kizbe tahammül etmez

Nabî

İKSAR

Kusur sayılan sanatlardandır. Bir düşüncüyü gereksiz şekilde uzatılan ve tekrarlanan sözcüklerle anlatmaktır. Örneğin "Ali gitti mi?" sorusuna karşılık "evet" ya da "hayır" yerine "Ali gitti, gelmedi" yanıtı vermek gibi.

İKTİBAS

Anlamı güçlendirmek için söze ayet ve hadisler katılmasıyla yapılan sanat. Ayet ve hadisler aynen kullanılabilir ya da çevirisinin bir bölümü tercih edilebilir. Örnek:

Zalimlere bir gün dedirtir kudret-i Mevlâ
"Tallahi lekad âsereke'llahü aleyna"

Ziya Paşa

(Yusuf Suresi ayet 91: Tanrı hakkı için Allah seni bize üstün kıldı.)

İLAHİ

Tekke edebiyatında herhangi bir tarikatın izini taşımaksızın Tanrı'yı övüp yücelten şiir türü.

İLMAM

Bir şairin, başka bir şairin şiirini biraz değiştirerek sahiplenmesi. Örnek:

Şâdî-i vuslat niçin tahammîl-i nâz eyler bana

Rind-i şâdî-düşmenim ben gam niyâz eyler bana

Nâil-i Kadîm

Tiğ-ı istisnâ çekip gamzen ne nâr eyler bana

Afet-i aşkın kazâ arz-ı niyâz eyler bana

Namık Kemal

İLTİFAT

Sözünü konuyla ilgili bir başka yöne çevirme şeklindeki edebi sanat. Bir yeri, olayı, duyguyu, düşünceyi anlatırken birden söz yine konuyla ilgili başka bir yere, olaya, düşünceye, duyguya çevrilir.

İLTİZAM

Şiirde kafiyeyle sağlanan ya da düzyazıda "seci" olarak kullanılan sözcükten önce gelen ve kafiye ile aynı sayıda harf içeren benzer sözcükler kullanarak yapılan sanattır. Örnek: Merasim-i tevkîr-i tevfirinde ihmal-ü taksîr olunmayup hıl-i fâhire ve in'âmât-ı zâhire ve ziyâfât-ı vâfire ile Zülkadıroğlu tâifesi muğtenem oldular. İmale: Hecelerin uzunluk ve kısalık yönünden denkliliğine dayanan aruz ölçüsünde kısa bir heceyi ölçü zoruyla uzun okutma biçimi.

İMGE

Edebiyat ürünlerinde, özellikle de şiirde dile getirilmek istenileni daha canlı ve etkili kılabilmek için anlatılmak istenenle başka şeyler arasında bağlantı kurarak zihinde canlandırılan yeni biçimlere verilen addır.

İMGEÇİLİK

20. yüzyılın başlarında E. Pound öncülüğünde H. Doolittle ve T. E. Hulme'un katılımıyla oluşan üçlünün ortaya attığı daha sonra Lawrence ve Huxley'in de katıldığı İngiliz-Amerikan şiir akımı.

İNSİCAM

Sözün düzgün, tutarlı ve birbirine bağlanarak söylenmesi. Sözcükler titizlikle seçilir, art arda gelen cümlelerde anlamlı bir diziliş aranır.

İNŞA

Divan edebiyatında edebi sanatlarla yüklü, süslü düzyazılara verilen isim. İnşa yazarlara "münşi" denir. Günümüzdeki anlamı kompozisyon.

İNTİHAL

Başkasına ait eserlerden parçalar alıp kendisininmiş gibi gösterme. Aşırma veya ahz u sirkat tabirleri de aynı anlama gelir. İntihal şiirde olursa şirkat-ı şi'r bu işi yapan da düzd-i sühan (söz hırsız) diye anılır. Sünbülzâde

Vehbi, Sirkat-ı şî'r (şîir çalma) olayı için şu beyti söylemiştir:

Sirkat-ı şî'r edene kat'i zeban lâzımdır
Böyledir şer-i belâgatle fetâvâ-yı sühan.

İRSAL-I MESEL

Anlamla ilgili sanatlardandır. Söylenen fikri kuvvetlendirmek için araya atasözü veya atasözü değerinde örnekler katmaya denir. İleri sürülen düşünce, kendisiyle ortak nokta bulunmayan başka bir düşünceyle birlikte kullanılır. İrad-ı mesel de denir. Örnekler genellikle herkes tarafından bilinen, söylenen, kabul edilen atasözleri, vecizeler ve hikmetli sözlerden seçilir. Örnek:

Tok olanlar bilemez çektiğini aç kalanın
Sırtı pek kimseye ahvâl-i şîta yaz görülür
Samî

İSTİDRAD

Uygun bir yerde konu dışında bir şey anlatmak. Konuya açıklık getirmek, okuyucunun veya dinleyicinin istifadesini sağlamak için bu yola başvurulur. Bu tür ara girişler "İstidrad" başlığı ile yazılır, bitiş yeri ayrıca belirtilirdi. Sonra bu yöntem bırakıldı, başlık koymadan açıklama yapıp "Sadede gelelim" sözüyle asıl konuya dönmeye başlandı. Zamanımızda istidradlar kısa olmak kaydıyla parantez veya iki çizgi arasında yapılır.

İSTİDRÂK

Anlamla ilgili sanatlardandır. Över gibi görünerek yerme ve yerer gibi görünerek övmek.

1. Övme yoluyla yerme: Eskiler te'küdû'z-zemm bi-mâ yüşebbihü'l medh derlerdir. Kişi övmeye benzer sözlerle, kuvvetle yerilir.

Ali Paşa'nın Girit'teki başarısızlığını dile getiren Ziya Paşa'nın Zafernâme'sinden alınan şu beyitler bu sanatın en güzel örneklerinden.

Bârek-Allah zehî kevkibe-i âlel'al
Levhaş-Allah, aceb nusret-i feyz ü ikbâl!

Hak bu kim görmedi ağaz edeli devre elek
Böyle bir tefh ü zafer böyle şükûh ü iclâl...

Lerze saldı feleğe nâre-i "Hayyâk Allah"
Râşe verdi küre'yi gulgule-i "Ya Müteâl"

Kimseler olmadı bu feth-i mübîne mazhar
Ne Skender ne Hülâgâ ne Sezar ü Anibal.

Âferin himmetine âsaf-ı âli-kadrin,
Oldu şâyeste-l tevfik-i Cenâb-l Müteâl

Girid'l aldı geri himmet-i seyf ü kalemi
Hakkına gelmiş iken dâiye-i istiklâl

Devleti eyledi bir öyle belâdan âzâd
Yoksa pek müşkil olurdu şu zamânda ahvâl...

İhtiyar eyledi bu kışda şu müşkil seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskâl!

2. Yerme yoluyla övme: Eskiler te'kîdül-medh bi-mâ yüşebbihü'z-zemm derlerdi. Kişi yermeye benzer sözlerle kuvvetle övülür. Örnek:

Dehrde anlamayup bilmediği varsa meğer
Tama'u buğz u nifak u hased u gadr u sitem
Nabî

İSTİFHAM

Anlamla ilgili sanatlardandır. Cevap alma gayesi gütmeksizin art arda sorulan sorularla yapılır. Sevgi, nefret, teessür, üzüntü, öfke, kin, kıskançlık, ümitsizlik, acz, şaşkınlık, hayret ve hayranlık gibi heyecan verici duygular bu yolla ifade edilir. Şair duyguya bağlı olarak kendi kendisine, herkese veya her şeye soru yöneltebilir. Düşünce ve kavram üzerine dikkati çekmek için bu sanata başvurulur. Aşırı heyecan ve gerilim istifham'ı alelade soru cümlelerinden ayrılır. Örnek:

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünüyorsunuz,
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?
Cahit Sıtkı Tarancı

İSTİHDAM

Anlamla ilgili sanatlardandır. İki anlamı olan bir kelimeyi, bu iki anlama gelecek şekilde kullanmak. Birinde gerçek, diğerinde mecazlı anlam kastedilir. Örnek:

Bahar erdi açıldı sevdiğim hem fasl-ı dey hem gül
Bir sahn-i gülistandan biri fasl-ı gülistanda.

Muallim Naci

Bu beyitte açıldı fiili birinci mısradaki fasl-ı dey (kış mevsimi)nin uzaklaşması, sona ermesi; ikinci mısradaki ise, çiçeğin açılması anlamına geliyor.

İSTİHLAF

Türkçedeki sesli harfleri bazı durumlarda uzatmak. Örnek:

Verseydi âh-ı mecnûn feryadumun sedâsın
Kuş mı karâr iderdi bâşımındaki yuvâda

Fuzûlî

"başındaki" ve "yuvadaki" kelimelerinde "a"lar uzun okunur.

İŞTIKRAR

Sözle ilgili sanatlardandır. Aynı kökten türeyen veya aynı köke bağlı harflerin benzerliğinden dolayı aynı kökten türemiş gibi görünen seslerin bir arada kullanılmasına denir. Örnek:

Kılmagıl muhkem gönül dünyaya akd-i irtibât
Sen bir avâre müsafirsen bu vîrân ribât

Fuzûlî

Ribât ve irtibât aynı kökten gelir.

İTİLÂF

Uygunluk. Kelimenin anlamla uygunluğu, kelimelerin vezinle uygunluğu, kelimelerin diğer kelimelerle uygunluğu, anlamının vezinle uygunluğu ve anlamın anlamla uygunluğu.

İTNAB

Sözü, gerektiğinden fazla kelime veya cümle ile uzatma. İcaz'ın karşıtı. İkiye ayrılır:

1. İtnab-ı makbul: Makbul sayılan söz katmadır. Bu çeşitte anlam pekiştirilir, anlatılacak şey abartılır,

kastedilen husus fazla tasvir edilir ve üçü birden sağlanır. Örnek:

"Yalıların en tabii ve en lüzumlu gezinti vasıtası sandallar! Sade yalıların mı? Boğaziçi'nde herkesin her an, en çok, onlar işine yarıyor. Mehtapla gezginci, sâzende köşkü onlar, saz dinleyicilerin mevkibi onlar, yerine göre madrabazların balık deposu onlar, sebze dükkanı, dondurmacı dükkanı, onlar; yörük manav sergisi onlar, tatlı su damacanelerinin ambarı onlar, hasta sedyesi onlar..."

Ruşen Eşref Ünaydın

2. İtnâb-ı mümel: Makbul sayılmayan söz katmadır. İtnab-ı mühil de denir. Haşv-ı kabih'ler ve tekrarlar makbul sayılmayan söz katmanlarıdır. Örnek:

Duâ ile sözü hatmedelim, zîrâ hakikatte
Sözün gevher olursa yeğdir itnâbından îcâze
Nefî

İZLENİMCİLİK

19. yüzyıl sonlarında doğan; dış dünyanın bıraktığı etkileri, izlenimleri olduğu gibi yansıtmayı yaratı ve eleştirinin temel ilkesi sayan sanat ve edebiyat akımı

KALB

Sözle ilgili sanatlardandır. Arap harflerine göre bir kelimenin harflerinin yerleri değiştirilerek yapılır. Cinas sanatının bir çeşididir. Cinas-ı kalb, tecnis-i kalb ve maktûb adlarıyla da bilinir. İkiye ayrılır:

1. Kalb-i kül: Tersinden okunduğu zaman da anlamlı olan kelime çıkan sanattır. Buna kalb-i muntazam veya aks-i müfred de denir. Örnek:

Mûr gibi emrine kılmış itâat halk-ı Rûm
Râm olupdur nitekim Mûsâ'ya ey şeh şahr-i mâr
Sururî Kadim

Mûr: Karınca, Rûm: Anadolu, Râm: İtaat etme, Mâr: Yılan anlamına gelir.

2. Kalb-i ba'z: Bir kelimenin harfleri değiştirilerek kelime yazma sanattır. Buna maktûb muavvec de denir. Örnek:

Tahlîsine yok mu duâcı
Câniler içinde kaldı Nâcî

Muallim Naci

Câni: Katil, Nâci: Şairin adı.

KAHRAMAN

Edebiyatta olayların akışını en çok etkileyen ve göze çarpan kişilere verilen ad.

KALEM ŞUARASI

Belirli bir öğrenimden geçmiş, hece ve aruz ölçülerini kullanarak şiir yazabilen ancak saz çalmasını bilmeyen şairlere Kalem Şuarası denir.

KALENDERİ

Saz şairlerinin aruzun mef'ulü mefailü, mefailü feulün kalıplarına göre düzlükleri ve özel bir ezgiyle söyledikleri şiir türü.

KAPALILIK

Sözlü ya da yazılı anlatımda anlatıcının amacını açıkça söylemediği ya da özellikle gizlemeye çalıştığı durumlarda ortaya çıkan örtülülük.

KARAGÖZ

Karanlık bir yerde, gerisinde aydınlatılmış beyaz bir perde cansız aktörlerle oynatılan bir oyun.

KARAKTER

Edebiyat ürünlerinde olayın ya da anlatının içinde yer alan kişilerin huy ve davranış özellikleriyle kişiliklerini belirleyici özelliklerine verilen ad.

KARAVELLİ

Asıl hikâye arasına katılan küçük, müstakil hikâyeler. Hikâyelerin içinde manzum parça bulunmaz. İbret verici veya güldürücü niteliktedirler. Genellikle uzun hikâyelerin anlatıldığı toplantılarda zaman zaman dikkatleri başka noktaya çevirmek ve sahneyi değiştirmek için söylenirler.

KARŞILAŞTIRMA

Sözlü ve yazılı anlatımda düşünceyi geliştirmek, söyleneni inandırıcı kılmak için birbiriyle bağlantılı iki nesnenin ortak olan ya da olmayan yönlerini inceleme.

KARŞITLAMA

Birbirine karşıt olan iki düşünce ya da iki hayali bir ilgi kurarak aynı dize ya da cümle içinde kullanmayı içeren anlam sanatı.

KASİDE

Birini övmek ya da yermek için yazılan, en az 31, en çok 99 beyittin oluşan şiir biçimi.

KAT'

Anlamla ilgili sanatlardandır. Susmanın söylemekten etkili olacağı yerde sözü kesmeye denir. Heyecanın doruğa ulaştığı noktada bu yola başvurulur. Genellikle nesirde kullanılan bir sanattır. Örnek:

Bu dağın çilesi dolmaz,
Bu dağın çilesi solmaz,
Bu dağ bir...

Sus şair,
Hepsini demek olmaz!

Halide Nusret Zorlutuna

KATAR

Halk edebiyatında alt alta sıralanan dörtlüklerin hepsine birden katar denir.

KAYABAŞI

Halk edebiyatımızda bir koşma türü. Özel ezgiyle okunur. Türkülerin ezgilerine göre bölümlenmesinde usulsüz okunan türküler bölümüne girer. Konuları kır ve köy hayatıyla ilgilidir. Çoban türküsü olarak da bilinir.

KELAM-I KİBAR

Ulu söz demektir. Velilerin, büyük kişilerin, ahlakçıların özlü sözlerini tanımlamak için kullanılır.

KEREM HAVALARI

Saz, bağlama, bozuk düzenler eşliğinde özel bir ezgiyle söylenen türkülerdir. Adını öykü kahramanı Kerem'den aldığı sanılıyor. Akıcılığından dolayı çok tutulan bir üsluptur. Anadolu'nun hemen bütün bölgelerinde söylenir. Kerem, yanık Kerem, kesik Kerem, kandilli Kerem gibi bölümlere ayrılır.

KESİK

Halk edebiyatımızda hece sayısı 7 ve 8 olan şiirlerin genel adı.

KESİŞ

Sözün etkisini arttırmak için başvurulan anlatım oyunu.

KISSA

Kendisinden ahlak dersi çıkartılan özlü ve kısa söz.

KITA

Divan şiirinde ilk beytinin dizeleri birbiriyle uyaklı olmayan, en az iki, en çok on iki beyitten oluşan nazım biçimi.

KIYAFETNAME

İnsanların fiziksel görünülerinden onların kişiliklerini, ruhsal durumlarını çıkarmayı öğreten yapıtlara verilen ad.

KİNAYE

Bir sözcüğü hem gerçek hem de mecazi anlamda kullanarak maksadı üstü örtülü biçimde anlatan söz.

KİŞİLEŞTİRME

İnsana özgü özellikleri taşımayan cansız varlıkları, hayvanları ya da imgesel yaratıkları kişiler gibi davrandırma, canlandırma sanatı.

KLASİK

Modayla değişmeyen, gelip geçici olmayan, üzerinde en az iki kuşak geçmesine karşın değerini koruyan türünde örnek niteliği taşıyan yapıt.

KLASİSİZM

17. yüzyıl Avrupa'da, özellikle de Fransa'da gelişen; eski Yunan ve Latin edebiyatları geleneğine bağlı kalarak anlatımda sadelik ve açıklığa ulaşmayı amaçlayan edebiyat akımı.

KLİŞE

Sözlü ya da yazılı anlatımda çok kullanılan basmakalıp sözleri belirtmek için kullanılır.

KOÇAKLAMA

Halk şiirinde coşkulu ve yiğitçe bir söyleyişle kahramanları öven, savaş ve dövüşleri anlatan, kahramanlık duygularını canlandıran şiir biçimi.

KOMEDİ

İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan sahne yapıtı.

KONFERANS

Hitabet türü içinde yer alan, herhangi bir konuda dinleyenleri aydınlatıp bilgilendirme, onlara kimi gerçekleri anlatma amacıyla yapılan konuşma türü.

KOŞMA

Halk edebiyatında, hece ölçüsü (6 + 5) ya da (4+4+3) duraklı kalıbıyla sevgi ve doğa üzerine söyledikleri şiir türü ya da biçimi.

KOŞUK

Eskiden aşk ve doğa şiirlerine verilen genel ad.

KÖY ROMANI

Köy yaşayışını, köylülerin toplumsal sorunlarını konu edinen roman türü.

KULLANMALIK METİN

Günlük yaşamın her yerde ve her zaman karşılaşılan durumlarını değiştirmeden anlatan yazılara verilen ad.

KURMACA

Belirtilen, dile getirilen anlam ya da anlam katmanlarıyla metin dışı gerçek yaşamın somut olguları, olay ve durumları arasında doğrudan doğruya bir özdeşlik ilişkisi kurulmasına elverişli olmayan söylem biçimi ve bu tür bir söylemin niteliği.

KÜBİZM

20. yüzyılın başlarında önce resimde başlayan, sonra öteki sanat dallarıyla birlikte edebiyatta etkisini gösteren sanat akımı.

LÂEDRİ

Arapça sözcük anlamı "bilmiyorum" demek. Yazarı bilinmeyen eserler için kullanılır.

LAKONİZM

Söylenmek istenileni en az sözcük ya da en kısa biçimde anlatma yolu.

LEBDEĞMEZ

İçinde "dudak sessiz harfleri" (yani b, f, m, p, v) diye tanımlanan harfler bulunmayan sözcüklerle yazılmış şiirlerdir. "Dudakdeğmez" adı da verilir. Divan edebiyatında az başvurulan bir yöntemdir. Asıl halk edebiyatımızda kullanılır. Bu türde şiirler söylemek bir ustalık işareti sayılır. Örnek:

Tarik-i aşka gir ehl-i Hüdâ ol
Gönül gel layık-i her itilâ ol

Dilersen dehrde âzâde serlik
Gurur-i câhı terk eyle gedâ ol

Cidâl-i kıl ukale yok nihâyet
Ricalû'llah ile hâl-âşına ol

Çekil izzetle uzlet gûşesine
Azîz ol derd-î şöhretten cûda ol

Dokunmaz lebe lebe Remzi okurken
Dehân-i dil-bere nükte nümâ ol

Ahmet Remzi Dede
(Sadece son beyitte dudak sessiz harfleri var)

LEFF Ü NEŞR

Bir beyit içinde iki ya da daha çok şeyi andıktan sonra onlarla ilgili şeyleri sırlama sanatı.

LEHÇE

Bir dilin tarihsel, toplumsal, kültürel nedenlerle dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrılaşmış biçimi.

LETRİZM

20. yüzyılda, Romen asıllı İso-dore İsou'nun öncülüğünü yaptığı, sözcükleri, sözcüklerin anlamsal değerlerini

hiçe sayan şiirde temel birim olarak harfi benimseyen edebiyat akımı.

LİRİK ŞİİR

Din, doğa, aşk, özlem, gurbet, vatan, ölüm gibi konularda kişisel duygulanımların dile getirildiği, çoşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir. Eski Yunan edebiyatında şairler şiirlerini genellikle lir eşliğinde söylediği için isim buradan kaynaklanır. Türk edebiyatında bir dönem bir tür telli saz olan rebab ile şiir söylendiği için lirik şiire "rebabi" denildi. Divan edebiyatında gazel, murabba, şarkı, halk edebiyatımızda koşma ve semailer lirik şiire örnek verilebilir.

LÜGAZ

Herhangi bir varlık ya da nesnenin özelliklerini anlatarak şiir biçiminde oluşturulan bilmece.

MAHLAS

Kimi ozan ve yazarların yapıtlarında kullandıkları değişik ad.

MAHLAS BEYTİ

Şairin mahlas olarak seçtiği adın geçtiği beyte denir.

MAKALE

Bir görüş ya da savı öne süren, gazete ve dergilerde bilgi vermek için yazılan, başlıklı ve imzalı yazı.

MAKLUB

Harfleri tersten sıralandığında yine aynı sözcük çıkan sözcükler. Örneğin mum, bab, aba gibi.

MANZUM

Nazımla yazılmış veya nazım biçimine konmuş, nesirden ayrı özellikler içeren eserlere verilen ortak isim.

MANZUME

Nazım biçiminde yazılan, imge ve sanat değeri taşımayan dil ürünlerine denir.

MASAL

Genellikle halkın ortak yaratısı olan, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa geçen, olağanüstü olay ve durumları olağanüstü kişilerin başından geçirerek anlatan bir tür halk hikayesi.

MAZMUN

Bir dizenin bir ifadenin taşıdığı ve onlardan herkesin anladığı gerçek ya da mecaz anlama, asıl anlamı yanında taşıyan bir isme, bir atasözüne, âyete, hâdiseye, olaya, bir şeyi onun özelliklerini çağrıştıracak sözcük ya da sözcük gruplarının veya dizelerin içine yerleştirmeye mazmun denir. Örnek:

Çihma yârim giceler ağıyar te'nından sakın
Sen meh-i evc-i melâhatsin bu noksândır sana
Fuzulî

(Sevgilim, gece yarılardan dışarı çıkma, yabancıların ayıplarından sakın. Sen güzellik göğünün en yüksek yerindeki dolunaysın, gece çıkmak sana yakışmaz, kusur sayılır.)

Fuzulî'nin bu beytinde sevgili, güzelliğin doruğundaki aya benzetiliyor. Ayın en güzel hali dolunaydır. Dolunay

güneşin batmasından önce doğar. Dolunayın gece yarısı çıkması ay tutulmasıyla olabilir. Ay tutulduğunda noksandır, kusurludur, güzelliğini kaybeder. Fuzulî, bu beytinde "noksan" ve "ta'n" sözcükleriyle bir ay tutulması mazmunu yapıyor.

MECAZ

Bir sözcüğün gerçek anlamı dışında başka bir anlamda kullanılması.

MECAZ-I MÜRSEL

Bir sözün benzetme amacı güdülmeksizin başka bir söz yerine kullanılmasıdır.

MEDDAH

Türlü yansıma ve taklitlerle hikayeler anlatan halk sanatçısı.

MEKTUP

Birbirinden uzakta bulunanların haberleşmesini sağlayan bir yazı türü. En eski haberleşme araçlarından biri. Sözcük anlamı Arapça "yazılmış şey." Farsçası name, eski Türk dillerindeki karşılığı bitig, betik ya da bittidir. Tarihte rol oynamış ünlü kişilerin, yazar, bilim adamı ve sanatçıların mektuplarıyla birlikte bir edebi eserler türü olarak kimi zaman ele alınmıştır. Sadece mektuplardan oluşan kitaplar da vardır.

MELHAME

Divan edebiyatında gelecek olayları anlatan nazım ya da nesir eserlerin ortak adı.

MELODRAM

İlkçağlarda özellikle de eski Yunan'da kimi bölümlerinde müzik çalınan, yer yer şarkılarla desteklenen ancak sözleri ezgili olmayan sahne yapıtı.

MENKİBE

Din büyüklerinin, ermişlerin yaşamlarını, yaptıkları olağanüstü işleri dile getiren öykülere denir.

MENKUT

Divan edebiyatında sözcüklerinin tümü noktalı harflerden oluşan şiirler.

MENSURE (MENSUR ŞİİR)

Duygu, düşünce, yaşam ya da hayalleri şiir inceliğinde anlatan düzyazı türü. İç uyuma önem verildiği için dilbilgisi kurallarına uygunluk aranmaz. 19. Yüzyılda Fransız edebiyatında ilk örnekleri görüldü. Şinasi'nin Fransız edebiyatından yaptığı şiir tercümeledi edebiyatımızdaki ilk örneğidir.

MERSİYE

Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlamak; onun erdemlerini, iyi yönlerini dile getirmek amacıyla yazılan şiirlere verilen genel ad.

MESNEVİ

Her beytin dizeleri arasında uyaklı olan, beyit sayısı konunun işlenişine göre ciltlerce belirlenen Divan şiiri biçimi.

MESEL

Atasözleri, öğretici, ahlaki özellikleri bulunan küçük hikayelerdir.

MEŞTÜR

Divan edebiyatında dört cüzlü (yani 4 mefâ'ilün 4 müstef'ilün) ile yazılmış vezinleri ikişer cüze indirerek yazılmış şiirlerdir.

MEŞRUTİYET EDEBİYATI

Türk edebiyatının tarihsel gelişimi içinde II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) Cumhuriyet'e (1923) kadar süre içinde edebiyatla ilgili oluşumların tümüne verilen ad.

METİN

Bir yazıyı oluşturan ses, sözcük, cümle, birbirini izleyen cümleler bütünü ve onlarla ilgili dilsel düzenlemelerin tümü.

METİN DONANIMI

Bir metni oluşturan, metin dokusu içinde yer alan yazınsal, toplumsal, tarihsel, kültürel öğelerin ve gereçlerin tümü.

METHİYE

Bir kimseyi övmek, yüceltmek amacıyla yazılan şiir.

MEY

Şarap anlamına gelen Mey, Divan şiirinin temel manzumlarından biri olarak kabul edilir.

MEYDAN

Saz şairlerinin saz çalarak, karşılıklı şiir söyledikleri yer.

MISRA

Manzum yazıların her bir satırı. Dize.

MİLLİ EDEBİYAT

Yazı ve yaratıların, sanatsal ürünlerin yabancı etkilerinden sıyrılarak kendi ulusal değerlerimize dönmeyi, halka kendi diliyle seslenmeyi ilke edinen 1908'de başlayıp 1923'e değin süren edebiyat yönelimi ve yönelime katılan sanatçıların oluşturduğu topluluk.

MİTOS

Tarih öncesi dönemleriyle ilgili Tanrı, tanrıça, yarı Tanrı ve kahramanların yaşamlarını, serüvenlerini anlatan, bir toplumun inançlarını, duygularını, eğilimlerini, dolaylı bir biçimde yansıtan efsane.

MİZAH

Olayları, durumları, kişileri gülünç yönleriyle yansıtan yapıtların bu yönünü belirtmek için kullanılır.

MONOGRAFİ

Herhangi bir konu üzerinde özgün bir görüşle yapılan ayrıntılı, derinlemesine inceleme.

MONOLOG

1) Bir kişinin dinleyicilere anlattığı genellikle güldürücü, eğlendirici öykü.
2) Tiyatroda tek kişinin konuşması. Tiyatro oyunlarında kahramanlardan birinin sahnede kendi kendine yaptığı uzun konuşmaların tamamı. Tek kişinin oynaması için yazılmış komedilere de monolog adı verilir.

MONOGRAFİ

Bir kişi ya da bir konu ile ilgili özel bir görüşle yazılmış incelemeler. Ele alınan konu ya da kişiyi her yönüyle açıklamaya çalışır.

MUAMMA

Başta Esmâ'yı Hüsnâ (Allah'ın doksan dokuz güzel ismi) olmak üzere konusu insan ismi olan manzum bilmeceler. Kelime "gizli, örtülü, anlaşılması güç veya işaret remiz yoluyla söylenmiş söz" anlamlarına gelir. Muammalar lügazlardan farklıdır. Muammalar Allah'ın isimlerinden biri veya insan ismi için düzenlenirken lügazlar her şey hakkında düzenlenirler. Yalnız muammaların bazen lügaz, hatta âşık edebiyatında bir çeşit bilmece (âşkı -muamma) karşılığı olarak da kullanıldığı görülür. Muamma alanında en çok eser veren şairimiz Emri (Edirneli Emrullah Çelebi) olmuştur. Muammanın düzenlenmesinde ebced hesabı kullanılır. Örnek:

Bende yok sab-ü sükun sende vefadan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre

Nâbi

MUAŞŞER

Onar mısralık bendlerle kurulan musammatlar. Divan edebiyatı nazım şeklidir.

MUCEM

Arap alfabesindeki noktalı harfler. Alfabetik olarak düzenlenmiş sözlük, hâl tercümesi, ansiklopediler böyle adlandırılır. Mucem tarih, ebced hesabı ile sadece noktalı harflerin hesap edilmesine dayanılarak düşülen tarihlerdir.

MUHAMMES

Beş mısralık bendlerden oluşan divan edebiyatı nazım şekli. Kelime "beşlik" anlamındadır. En az 4, en çok 8 bend arasında yazılmıştır.

MUKABELE

Aralarında tezat ve karşıtlık bulunan kelime, tamlama ve sözleri birarada kullanmak. Örnek:

Safa-yı aşkın dide gamınla pürnem
Bir evde ayş u şâdî bir evde ye's ü mâtem

(Safa ile gam, ayş u şâdî ile ye's u mâtem arasında karşıtlık bulunmasına rağmen birarada kullanılmıştır.)

MUKATTA

Arap alfabesinde kendisinden sonra gelen harfle bitişmeyen harfler (elif, dal, zel, rı, ze, vav) kullanılarak söylenen söz.

MUKTEZA-YI HÂL

Uslûpta zamana, yere, duruma ve hitâp edilen kişilere göre dili ayarlama, sözün söylendiği yerin, zamanın gerçek ve gereklerine uygun olması. Mukteza-yı makam, itibar-ı münasib sözleri de aynı anlamda kullanılır.

MURABBA

Dörder dizelik bentlerle kurulan nazım biçimi.

MURAFKAT

Üslûbun, ele alınan konuya göre düzenlenmesi, dile getirilen düşünce, duygu ve hayallere uygun düşmesine, üslûp ile içerik arasında bir ilişki kurulması. Anlatılan konuya uygun kelime, kelime grubu ve isimler seçilir.

MURASSA

Nesirde iki ibarenin, nazımda ise iki mısranın kelimelerinin sayıca denk, karşılıklarıyla vezin ve kafiye bakımından birlik olması. Örnek:

Şâh melekût arş-pâye
Mâh-ı ceberût perş-sâye
Şeyh Gâlib

MUSARRA

Mısraları birbiri ile kafiyeli olan beyitler. Beyt-i musarra, gazellerin ilk beyitleri (matla') musarra'dır. Her mısrası aynı kafiyede olan şiirlere de musarra denir. (Musarra tuyuğ gibi) Bu şekilde düzenlenen şiirlerin bir başka adı müselseldir.

MUSAMMAT

Ölçü ölçüsünü korumak koşuluyla dört, beş, altı, yedi...dizeli bentlerden oluşan nazım biçim.

MUTABAKAT

Anlatım içinde kullanılan kelime ve deyimlerin içeriğe uygun seçilmesi. Karşıtı mübayenet'tir (aykırılık, zıtlık).

MUVAFKAT

Kelimenin anlamla, kelimenin vezinle, kelimenin kelimeyle, anlamın vezinle, anlamın anlamla uygunluğu.

MUVAZENE

Nesirde seci, nazımda kafiye yerindeki sözcüğü yalnız vezin bakımından eşit olması. Örnek:

Münderic nüsha-i zâtında kemâlat-i vücûd
Mündemic tıynet-i pâkinde havass-i icâd
Nâdî

(Münderic ve mündemic kelimeleri arasında muvazene vardır.)

MÜLEMMA

Bir şiirin bazı mısraları, bölümleri veya bir mısranın bazı sözcüklerin değişik dillerde yazılması. Divan edebiyatında Arapça, Farsça, Yunanca'nın Türkçe ile birlikte kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Tanzimat'tan sonra bu dillere Fransızca da eklenmiştir. Örnek:

Eyyüha'r-rağîbûne fi'l-evkat!
Edrikûhâ fe-mâ madâ kad fât.

Fevt-i fırsat me-kün çü vakt-i safâst,
Ki besî hestder-cihân âfât.

İrdi bir dem ki behcetinden anın
Sekiz Uçmâğ'a döndü Altı Cihât.

İş ke-mâ âşe âşikun va'lem!
Tâvet in-nefsü tâbet il-evkat.

MÜNAKKAHİYET

Gereksiz sözlerden arındırılmış özlü ifade, konuyu gerektiği kadar işleme; anlamlı sözcükler arasında eşitlik bulunması.

MÜNŞEÂT

Mensur yazı veya mektupların bir araya getirdiği dergiler. Divan edebiyatında edebi değeri olan yazılar bir defterde toplanır ve meraklıları okurdu. Münşeatlardaki nesirlerde konu birliği aranmaz. Bu eserlerde çeşitli tarih belgeleri yanında edebi metinler ve özel mektupların bir araya getirildiği görülür. Münşeât-ı Feridun Bey, Nergisi ve Veysi'nin münşeâtları ünlüdür. Son münşeât örnekleri arasında Münşeât-ı Akif Paşa önemlidir.

MÜNŞÎ

Sanatlı düzyazı yazar kişiler. Münşilerin yazılarını toplayan dergiler münşeât'tır.

MÜNTEHABÂT

Seçilmiş şeyler. Çokluk aynı türde kaleme alınmış, bir veya daha fazla yazarlara ait yazılar arasından yapılan seçmelerle meydana getirilmiş eser; seçmeler, antoloji.

MÜSEBBA

Divan edebiyatında her bendi yedi dizeden oluşan nazım biçimi.

MÜSEDDES

Divan şiirinde altı dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MÜSEMME

Divan şiirinde sekiz dizelik bentlerden oluşan nazım biçimi.

MÜSTEZAT

Sözcük anlamı "artmış, çoğalmış" demektir. Edebiyat terimi olarak gazelin her dizesine, kullanılan aruz ölçüsüne uymak koşuluyla bir kısa dize ekleyerek oluşturulan nazım biçimi anlamında kullanılmaktadır.

MÜSTEŞRİK

Doğulu milletlerin tarih, din, dil, edebiyat ve kültürlerini araştırıp inceleyen Batılı bilginler. Şarkiyatçı, oryantalist, doğubilimci kelimeleri de aynı anlamda kullanılır.

MÜŞAARE

Karşılıklı şiir söyleme. Edebiyat araştırmacıları müşaareyi üçe ayırır:

1. Bir divan şairinin manzum eserine diğer bir şairin aynı vezin ve kafiye nazire yazması.
2. Âşıklar arasında karşılıklı şiir söyleme. Bir âşığın okuduğu beyit veya kıtaya diğer bir şair aynı vezin ve kafiye şiir söyleyerek cevap verir.
3. Edebiyat meraklılarının şiir okumaları, herhangi bir mazmunu ihtiva eden beyitler okunur veya birinin okuduğu beyte karşılık onun son kelimesiyle başlayan bir beyti başkası okur.

MÜŞAKELE

Birden fazla anlamı olan sözcüklerin art arda gelecek şekilde, iki anlamı ile kullanılması, birinin söylediği bir

sözü bir başkasının değişik anlama gelmek üzere tekrarlaması. Karşılıklı konuşan iki kişiden birinin gerçek veya mecazi anlamda söylediği bir sözü, diğeri başka bir düşünceye yanıt olacak şekilde tekrarlar. Birinci anlamı gerçek olursa çoklukla ikinci kullanıştaki anlamı mecazidir. Örnek:

"Tezer

Yine mi kanmıyorsunuz sözüme

Ne için bakmıyorsunuz yüzüme

Beni bir kere okşasanız ne çıkar?

Melik

Sen çıkarsın... Demek ki fitne çıkar!"

Abdülhak Hâmid Tarhan

MÜTAKARRİN

Kafiyeleri birbirinin peşinden gelen ve iki kafiyeli olan şiir. Örnek:

Hangi âkil der ki ancak râh-i gülşenden geçin

Bir de gafiller şu nâilgâh-i şîvenden geçin

Muallim Naci

MÜTEKERRİR

Murabba, muhammes, müseddes gibi nazım şekillerinde bendlerin sonlarında tekrarlanan mısra veya beyitler.

MÜTELEVİN

Divan edebiyatında bir beytin okunuşu sırasında küçük bir değişikliklerle veznin bir başka vezne çevrilmesi.

MÜZDEVİC

Murabba, muhammes, müreddes benzeri nazım şekillerinde bendlerin sonundaki mısraların birinci bend ile kafiyeli olması.

NAAT

Konusu Hz. Muhammed'i övmek, ona yalvarıp şefaât dilemek olan kaside.

NAKARAT

Şiirlerde bendlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralar. Bu bölüm, anlam bakımından her bendi şiirin ana duygusuna bağlar. Şiirin, nakarat bölümlerinde ifade olunan duygu ve düşünce etrafında gelişmesini sağlar. Nakarat, halk şiirinde bağlama veya kavuştak diye bilinir. Sözlü musiki eserlerinde aynı söz ve ezgi ile tekrar edilen bölüm de nakarattır.

NÂME

Mektup, kitap, risâle, ferman gibi anlamlar taşıyan Farsça bir kelime. Eskiden kitap türü olarak çok kullanılmıştır. Kıyafetnâme, kâbnâme, Hamzanâme gibi. Resmî nitelikteki kağıt ve mektuplar da nâme diye bilinirdi.

NÂT

Hazreti Muhammed'i övmek için yazılan şiirler.

NATURALİZM

Fransa'da 1897 yılında ortaya çıkan, gözlemle birlikte bilimsel deneyi de uygulayan edebiyat akımı.

NAZİM

Dizelerden oluşan vezinli ve kafiyeli anlatım şekli. Kelime, "dizmek, ipliğe inci dizmek" anlamlarını taşır.

Nazımda sadece anlam değil, seslerin musikisi de önemlidir. Akılda kolay kaldığı için ezberlenmesi istenen bilgilerin çoğu bu yolla ifade edilir. En küçük birim dizedir (mısra). Ayrıca beyit, kıta, bend gibi nazım birimleri de vardır. Şiirler de nazım şeklinde yazılır, ancak her nazım, şiir değildir.

NAZİRE

Bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı şekil, vezin, kafiye ve redifle yazılan şiir. Divan edebiyatı nazım türüdür. Kelime Arapça "eş, değer" anlamlarındaki nazir'den gelir. Nazire yazma, tanzir, tanzir etme diye anılır. Nazire geleneği Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. İranlı şairler nazireye cevâb adını verirler. Alay ve şaka yollu yazılmış nazirelere tezhil veya hezl denir. Örnek:

Fuzûlî'nin gazeli

Hayret ey büt sûretin gördükte lâl eyler meni

Sûret-i hâlim gören sûret hayâl eyler meni

Mihr salmazsın mana rahm eylemezsin munca kim

Sâye tek sevdâ-yı zülfün pâ-y-mâl eyler meni

Za'fı tâli mân-i tevfiğ olur her nice kim

İltifâtın ârzü-mend-i visâl eyler meni

Men gedâ şahâ yâr olmak yok ammâ neyleyem

Ârzü ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler meni

Tir-i gamzen atma kim bağrım deler kanım döker

Akd-i zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler meni

Dehr vakf etmiş meni nev-res civanlar aşkına

Her yeten meh-veş esîr-i hatt u hâl eyler meni

Ey Fuzûlî kılmazsam terk-i tarîk-i aşk kim

Bu fazilet dâhil-i ehl-i kemâl eyler meni

Fuzûlî

Nedim'in Fuzuli'nin bu gazeline yazdığı nazire:

Bûs-ı la'lin şöyle sîr-âb-ı zulâl eyler beni

Kim gören âb-ı hâyât içmiş hayâl eyler beni

Şâire söz bulmağa minnet yok amma neyleyim

Âh kim hâyret seni gördükçe lâl eyler beni

Sevdiğim câm-ı meye hâcet nedir la'l-i lebin

Bir şeker handeyle mest-i bî mecât eyler beni

Bağda zülf ü ruhun andıkça bu kimdür deyü

Sünbül ü gül birbirinden sûal eyler beni

Nûkhet-î zülfünle geldikçe nesîm-i nev-bâhar

Turra-i sünbül-sıfat âşüfte-hâl eyler beni

Nâ-tüvânım şöyle çeşmin hasetinden kim gehî

Sâye-i müjân-ı âhü pâ-y-mâl eyler beni

Gerdişin gördükçe sâkî-mülâyım meşrebin

Arzû ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler beni

Hasret-i çeşminle ben hâk-i siyâh olsam dahi

Baht âhir sürme-i çeşm-i gazâl eyler beni

Güldürür ya ağlatır ya lütf eder yâhud itâb
Hâsılı neylerse ol ruhsâr-ı âl eyler beni

Arz-ı hâlim çok efendim hak-i pâý devlete
Lütfun ammâ bî-niyâz-ı arz-ı hâl eyler beni

Ben kulun lâyıık değildir aslına ammâ yine
İltifâtın ârzü mend-i visâl eyler beni

Güyyâ bilmez efendim bende-i dîrinesin
Kim Nedîmâ bu mudur deyü suâl eyler beni
Nedîm

NEFES

Özellikle Bektaşî ozanlarınca yazılan, Bektaşî törenlerinde makamlarla okunan, temaları Bektaşî inanışlarını içeren manzumelere verilen ad.

NESİR

Duygu, düşünce ve hayallerin dilbilgisi kurallarına uygun cümleler içinde anlatılması şeklindeki edebi eser. Edebiyatın iki anlatım yolundan biridir. Diğer nazımdır. Nesirde aklın kontrolü altında duygu, düşünce ve hayallere yer verilir. Nazımdan daha geç doğmuştur. Düşüncelerin ifadesi için nazımdan çok daha zengin imkanlara sahiptir. Hikaye, roman, tiyatro, masal, hatırat, makale, sohbet, deneme, gezi yazısı, biyografi gibi edebiyat türlerinde hep nesir kullanılır. Nesrin en küçük birimi tek başına bir anlam ifade eden cümledir. Nesir, kullanılan üslûba göre sade nesir, orta nesir ve süslü nesir olmak üzere çeşitlere ayrılır.

NEOKLASİZM

20. yüzyıl başlarında Simgeciliğe bir tepki olarak doğan klasik beğeniyi, klasik söyleyişi canlandırmayı amaçlayan sanat ve edebiyat akımı.

NESNELİK

Yazarın, kendisini anlatımın dışında tutması, başka bir deyişle kendisini anlatıma katmaması; nesnelere, kişileri kendi öz nitelikleriyle yansıtmaması durumu

NİDA

Divan edebiyatımızda bir sanat türü. Şairin korku, sevinç, şaşkınlık, acı, ızdırıp, öfke gibi pekiştirilmiş, duygu ve düşüncelerini okuyucuya hissettirebilecek şekilde işleme. Çokluk "ey!, hey!, vay!" gibi ünlemlerle seslenilir. Tekrîr ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır.

Örnek:

Ey mi'delerin zehr-i tekazası önünde
Her zilleti bel'eyleyen evfâf kadide;
Ey fazl-ı tabiatle en âmâde ve mün'im
Bir fitrata makrûn iken aç, âtil ve âkim
Her ni'meti, her fazlı, hep esbâb-ı rehâyı
Gökten dilenen züll-ı tevekkül ki...

Mürâyî

NİNNİ

Ölçü ve uyak yönünden ninniye benzeyen, genellikle anonim halk edebiyatı ürünleri arasında yer alan, çocukları uyutmak için özel ezgilerle söylenen manzum söz.

OLAY

Öykü, roman, masal, anlatı gibi edebiyat ürünlerinde konuyu geliştiren, boyutlandırıp akışını sağlayan olguların bütünü.

OLAY ÖYKÜSÜ

"Olan ne; bundan sonra ne olacak" gibi sorularla okuru gerilim ve merak içinde tutan öykü türü.

OLAY ÖRGÜSÜ

Konuyu oluşturan olayların birbiriyle bağlantısına verilen ad.

OPERA KOMİK

Dokusunda acıklılıyla gülüncü barındıran müzikli oyun.

ORTAOYUNU

Sahne olarak kabul edilen ve etrafı seyircilerle kuşatılmış bir alanda, belirli bir konu doğrultusunda fakat yazılı bir metne bağlı kalınmaksızın oynanan tuluata dayalı oyun.

OTOBİYOGRAFI

Bir kimsenin kendi hayatını yazdığı eser. Biçim ve içeriğiyle bir edebi değer taşımaktadır.

OTOGRAF

Yazarın kendi el yazısı. Eskiden hatt-ı dest (el yazısı) deyimi kullanılırdı.

OTTOVA RİMA

Sekiz mısralı bir nazım şekli. Önce İtalyan edebiyatında kullanılmış, sonra Fransız edebiyatında, buradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Batı edebiyatında kafiye şeması, abababcc'dir. Bu şema bizde değişikliğe uğrayarak ababcccb şeklini almıştır. Aabbcddc şekli de görülür. Bu nazım şekli lirik tür için elverişlidir. Ottova Rima'yı edebiyatımızda daha çok Abdülhak Hamid kullanmıştır. Örnek:

(MAKBER'den)

Bu makberdir o bâba makdem,
Bilmem ne duyar girince, adem?

Sûzîşerimin budur esâsı

Hep şüphelerin bu en fenâsı

Benlik acebâ kalır mı ol dem?

Sönmüş erimekte o nûr-i dîdem.

Ben gözler idim bu hâli ey yâr

Senden daha çok zaman akdem...

Abdülhak Hâmid

OZAN

Kopuzla türkü söyleyen en eski Türk şairleri. Osmanlı döneminde halkı şairleri için kullanılırdı. Âşık sözünün karşılığı olduğu gibi meddah anlamını da taşıyordu. Ozanların toplumda önemli yerleri vardı. Beylerin huzurunda, dini törenlerde, elindeki kopuzunu çalarak kahramanlık destanları okurlar, halk arasında kıssa söylerlerdi. Memluk ordusunun mızıkta takımında ozan denilen çalgıcılar olduğu tarihi kaynaklarda yazar. Selçuklular'da da benzer durum görülür.

ÖĞRETİCİ TÜR

Genel bağlamda öğretme, bilgilendirme amacıyla ortaya konan, tüm dilsel ürünleri adlandırmak için kullanılır.

ÖLÇÜ

Sözün birtakım bölümlere ayrılarak, her bölümün hece sayısınca ya da hem sayı hem de hecelerinin açıklık kapallık, uzunluk kısalık yönünden denkliliği.

ÖNSÖZ

Eserin niçin ve ne amaçla yazıldığını belirtmek için kitabın başına eklenen yazı. Bu bölümde yazar ya kitabın özetini verir veya hangi nedenle yazdığını açıklar. Eskiden, "sebeb-i telif-i kitab" (Kitabın yazılışının sebebi) sözü kullanılırdı. Tanzimat'tan sonra edebiyatçılar, mukaddeme başlığı altında yazdıkları önsözlerde edebiyat anlayışlarını belirleyici açıklamalar yaptı. Namık Kemal'in Celeddin Harzemşah, Rezaizade Mahmud Ekrem'in Zemzeme, Abdülhak Hamid Tarhan'ın Makber mukaddemeleri bunlardandır.

ÖRNEKLEME

Sözlü ya da yazılı anlatımda öne sürülen bir savı, bir görüş veya düşünceyi açıklamak, kanıtlamak ya da onu birtakım ayrıntılarla geliştirmek için başvurulan düşünceyi geliştirme yollarından biri.

ÖYKÜ

Hikaye yerine kullanılan öykü terimi, gözleme ya da tasarlama dayanan bir olayı, bir durumu dile getirerek okuyucuda ilgi ve beğeni uyandıran kısa oylumlu yazı diye tanımlanabilir.

ÖZDEYİŞ

Bir düşünceyi, bir duyguyu, en kısa ve en özlü biçimde anlatan yoğun anlamlı bilgece söz.

ÖZENTİ

Anlatımda doğallıktan kaçınma, yapmacık olma durumu.

ÖZETLEME

Konuşulanların, anlatılanların ya da okunanların ayrıntısız bir biçimde, ana çizgileriyle belirtilmesi işi.

ÖZLEŞTİRME

Türkçe'nin, yabancı dillerden türlü nedenlerle aldığı yabancı kökenli sözcüklerin yerine Türkçe sözcük bulup bunları yabancı sözcüklerin yerine geçirme işi.

ÖZ ŞİİRCİLER

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde özellikle 1930'lardan sonra şiirde ses güzelliğine önem veren, anlamı ve anlatmayı arka plana atmayı tercih eden şairleri anlatmak için kullanılır. Öncüleri Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı olmuştur.

ÖZYAŞAM ÖYKÜSÜ

Bir sanatçının ya da yazarın kendi yaşamını anlattığı yapıta verilen isim.

PARAGRAF

Bir fikrin işlendiği yazı bölümü. Bir veya birkaç cümleden meydana gelebilir. Satırbaşı yapılmış her bölüm bir paragraftır.

PARNAS

1850 yılında Fransa'da kimi ozanlarca Romantik akımın aşırı duyarlılığına bir tepki olarak başlatılan, şiirde kişisel duyguları değil, uyağa ve ölçülü oluşturma önem veren okul.

PARODİ

Ağırbaşlı, ciddi bir yapıtın tümünü ya da bir bölümünü, biçimsel özelliklerini koruyarak onu yeni bir öyle işleyen yapıt.

PASTİŞ

Bir yazarın dil ve anlatım özelliklerine, alay etmek amacıyla onu anımsatan, çağrıştıran bir biçimde öykünme

PASTORAL

Çoban ve kır hayatını, köylerdeki yaşayış şeklini anlatan şiir. Greklerin bukolik dedikleri bu türü Edebiyat-ı Cedide'ciler eş'ar-ı râiyâne (Çoban şiirleri) diye adlandırmışlardır. Pastoral şiir, süsten, kelime oyunlarından, yapmacılıktan uzak sade bir dille yazılır. Eski Yunan edebiyatında Theokrites ile Latin edebiyatında Vergilius, pastoral şiirin ilk ve en güzel örneklerini verdi.

PELTEKNÂME

Kekeleme şiiri. Lisan-i pepeği adı da verilir. Halk edebiyatı nazım şeklidir. Âşık, kelimelerin ilk hecelerini, bazen de kelimelerin çoğunluğunu kekeleyerek söyler. Bu tekrarlar ölçüye dahildir. Örnek:

Bu bu bugün gö gö gördüm yü yü yüzün dilberâ
Ba ba baktım gö gö gönlüm oluptur ziyaâ
Dî di dilim pe pe peltek sö sö söyler zebanımı
Ne ne ne derse de de desin dimesin tek sana

Abdi İmam

PERDE

Tiyatro yapıtlarında, oyunun belli başlı bölümlerine verilen ad.

PLOT

Roman, hikaye, tiyatro gibi eserlerde, baştan sona devam eden hareketlerin yapısı. Bir bakıma eserin planıdır. Kahramanların ve olayların meydana getirdiği devamlılığı ifade eder. İkinci, üçüncü derecedeki kişi ve olaylar, görünüp kaybolan bir başka zaman, mekan ve olayla ortaya çıkan kişiler, duygusal davranışlar plotu tamamlar ve zenginleştirir. Plot, yapısına göre çeşitlere ayrılır. Bazı plotlar trajik olayları, bazıları komedi, masal ve hiciv gibi konuları göstermek için kurulur. Eser, bu plota göre kimlik kazanır.

POETİKA

Şiir üzerine düşüncelerin ve teorilerin bütünü. Bu kelime eskiden Fransızca'da yalnız şiirin değil, güzel sanatların teorisini güzelliğin felsefesini, bir bakıma estetiği ifade ederken, bugün şiir sanatı anlamına gelen bir terim olmuştur. Batı dillerinde poetika konusuna giren birçok eser var. Türkçe'de ise, bazı şiirlerin ve grupların bildiri niteliğindeki, genellikle savunmaya dayalı birkaç önsöz görülür. Necip Fazıl Kısakürek'in de bir Poetika'sı var.

PLAN

Bir konuşma ya da yazıda söyleneceklerin ilgi ve önem derecesine göre sıralanması.

POLİSİYE ROMAN

Bir cinayeti ya da bir suç aydınlatmayı; o fiili işleyeni bulup ortaya çıkarmayı konu alan roman türü.

PORTRE

Bir kimseyi fiziksel görünümü, ruhsal durumu yönünden en belirleyici özellikleriyle betimleme; sözcüklerle onun tensel ve tinsel resmini çizme.

PROZODİ

Kelimelerin taşıdıkları seslerin değerlerine ve hecelerin taşınması gereken seslere göre söylenmesi. Tonlamaya, hecelerin vuruşuna kelimelerin uzunluk ve kısalıklarına dikkat edilerek söylenir.

RAKTA

Arap harflerine göre bir harfi noktalı, bir harfi noktasız kelimeleri kullanarak şiir yazma.

REDİF

Şiirde dizelerin sonundaki uyakta sonra yenilenen eşsesli ve eşgörevli ekler ya da sözcükler.

REKÂKET

Kelime veya cümlelerin düzensiz sıralanmasından ileri gelen okumayı zorlaştırıcı durum. Divan edebiyatında yazıda kusur sayılırdı.

RİKKAT

Anlatımda söylenişleri kulakta ince, hafif, hoş etki bırakan sözcüklerin kullanılması. Sanatçı sevgi, şefkat, muhabbet, güzellik gibi konuları anlatırken sözcükleri de uygun düşecek şekilde ince sesle kurulanlardan seçer. Bu sözcükler kelimâ-ı rahika, taşıdıkları özellik de rikkatdiye adlandırılır.

RİSALE

Küçük kitap, broşür. İlim veya sanata dair yazılar. Önceleri çokluk dini konuları ele alan küçük hacimli kitaplar bu adla anılırlardı.

RİTM

Şiirde, hecelerdeki vurgu, uzunluk, kısalık, kalınlık, incelik, yükseklik gibi ses özelliklerinin ve duraklarının düzenli bir şekilde tekrarlanmasından doğan uyum.

ROMAN

Düzyazıya dayanan, genellikle insanın serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olguyu, insan ilişkilerini ve değişik insanlık durumlarını anlatmayı amaçlayan anlatı türü.

ROMANTİZM

Fransa'da 18. yüzyılın sonlarında klasik edebiyat akımına tepki olarak başlayan; duygu, imge ve fanteziye ağırlık veren sanat akımı.

RONDELET

Yedi mısralı ek bendden meydana gelen Fransız nazım şekli.

RÖNESANS EDEBİYATI

Hümanizmaya koştur olarak sanat ve edebiyatta başlayan uyanış ve yenileşme girişimleri sonucunda ortaya konan tüm ürünlere verilen ad.

RUBAİ

Aruz ölçüsünün belirli kalıplarına göre yazılan, dört dizeli manzume.

RÜCÛ

Divan edebiyatı sanatlarından. Bir düşüncüyü daha güçlü hale getirmek için, söylenen sözden vazgeçer gibi davranılır. Espri, üzüntü, sevinç, dehşet, hayret durumlarında ifadeyi daha güçlü ve canlı kılmak için kullanılır. Vazgeçme döngü halinde de yapılabilir. Örnek:

Eder isyanıma gönlümde nedâmegalebe
Neyleyeyim yüz bulamam ye's ile afvime talebe
Ne dedim? Tövbeler olsun, bu daf'i şerdir
Benim özrüm günehimden iki kat beterdir
Nûr-i rahmet niye güldürmeye rû-yi siyehim
Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü günehim?
Şinasi

SADR

Bir beyitte birinci mısranın ilk parçası ile nesirde cümlelerin ilk parçası.

SAGU

İslamiyet öncesi Türk edebiyatında ölen kimselerin arkasından söylenen şiirler. Sevilen, sayılan özellikle gösterdiği kahramanlıklarla tanınmış kimselerin ölümü üzerine ozanlar tarafından, yağ adı verilen cenaze törenlerinde okunur, ölen kişinin yiğitliği, iyiliği, cömertliği, faziletleri dile getirilirdi.

SAKİ

Su veren, su dağıtan kişi. Divan edebiyatında içki meclisinde şarap sunan kimse anlamında kullanılmıştır

SAKİNAME

Sakiye (içki sunana) seslenmek yoluyla içkiyi (çokluk şarabı) ve içki meclislerini, adetlerini, içkiyle alakalı bütün düşünce, duygu ve kavramı bazan tasavvufi, bazan da dünyevi işleyen şiirler. Mesnevi şeklinde yazılır. Terakib-i bend, terc-i bend veya kaside şeklinde de görülür.

SALİYE

Divan edebiyatımızda yeni yılı kutlamak için yazılan şiirler. Bu şiirlerde daima girilen yılın tarihini tespit eden bir beyit de bulunur.

SALNAME

Yıllık. İçinde gün ve ay bilgisi de bulunan, kimi konularda belirli bilgiler içeren kitap.

SANAT

Bir duygunun, bir tasarımın, bir düşünce ya da güzelliğin biçimlendirilip anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü, bu yöntemlerle erişilen yaratıcılık.

SARMA KAFİYE

Dört mısralık bendlerle kurulan nazım şekli. Her dörtlükte birinci ile dördüncü, ikinci ile üçüncü mısralar kendi aralarında kafiyelidir. Kafiye şeması şöyledir: Abba, cddc, effe. Örnek:
Rûhumu bu çarmıha kendi ellerimle gerdim:
Bir nebi ızdırabı kaynıyor her yerimde.
Ölüm, siyah bir tütsü yakıyor gözlerimde

Aldığım her nefesi son nefes gibi verdim!
Yusuf Ziya Ortaç

SATRANÇ

Saz şairleri tarafından aruzun müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün kalıbıyla ve musammat gazel şeklinde yazılan şiirler. Musammat beyitlerden oluştuğu için, her mısra kafiyeli iki eşit parçaya bölünür. Bu parçalar alt alta yazıldıklarında dörtlüklerden meydana gelen yeni bir şekil ortaya çıkar. Bu şeklin kafiye şeması şöyledir: abab cccb dddb... Örnek:

Sevdi gönül bir püsteri / Sanatı terzi güzeli
Hüsnünü bir muhtasarı / Şerh ederek söylemeli

Matlanın fâikını / Sohbetinin lâykını
Ben gibi bir âşıkını / Eylemiş aşkıyla deli

Düştü gönül çâresine / Kaşlarının karesine
Çehre-i menâresine / Yandı derûnum görelî

Vardı ellerim eline / Tutuldu dilim diline
Kâkülünün bir teline / Bağladı bu cân ü dili
Emrahî

SAYA

Aşık edebiyatında nesir. Mensur karşılığı olarak da sayalı kullanılır. Secili (müsecca) nesre ise ayaklı saya adı verilir.

SEBK-İ HİNDİ

Divan edebiyatında kullanılan bir üslup. Terim, "Hint tarzı, Hint üslûbu" anlamına gelir. Türk edebiyatına XVII. İran şairlerinin etkisiyle girdi. Bu nedenle sebk-i İsfahânî diye de bilinir. İran edebiyatına ise Hindistan'dan geçmiştir.

SECİ

Cümlelerin veya bir cümle içinde birden çok kelimenin sonlarındaki ses benzerliği. Nesirde kullanılan bir çeşit kafiye. Secili nesre müsecca adı verilir. Edebiyatımıza Arap edebiyatından geçmiştir.

SEÇKİ

Edebiyat yapıtlarında seçilen parçaları içeren yapıt.

SEFARETNAME

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kimi elçilerin gittikleri yabancı ülkeleri tanıtmak amacıyla o ülkelere gördüklerini anlattıkları yapıtlara verilen ad.

SEHL-İ MÜMTENİ

Söylenmesi kolay görülen ama benzeri yapılmak istendiğinde güçlüğü ortaya çıkan söz. Bu tür sözler sade ve derin anlamlıdır. En güzel örneklerini Yunus Emre, Süleyman Çelebi, Mehmed Akif Ersoy vermişlerdir. Örnek:

Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm
Yunus Emre

SELÂMET

Cümlelerin doğru ve sağlam olması. İfadenin düşük, eksik olmaması gerekir.

SELÂSET

Bir yazıda cümle ve kelimelerin akıcı, âhenkli, kolay ve anlaşılır olması. Selâset, sözcüklerin birbirine uygun seçilmesiyle sağlanır.

SELH

Başkasına ait bir şiirin anlamını alıp kelimelerini değiştirerek yeniden yazmak. Selh intikal'in bir çeşidi sayılır.

SELİS

Halk şiiri nazım şekli. Aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla gazel şeklinde yazılır. Murabba, muhammes, müseddes şeklinde yazılmış selisere de rastlanır. Kafiye düzeni divan, semai ve kalenderî nazım şekilleri ile aynıdır. Örnek:

Benden özge sana yok âşık-ı âvâre güzel
Sûziş-ı firkat ile yakma beni nâre güzel

Dün gece dîde-i hunkâr ile ettikte nigâh
Ciğerim başına açtın yine bir yâre güzel

Nûrî

SEMAİ

Hece ölçüsüyle ya da aruzun özel bir kalıbıyla yazılan şiir.

SERBEST NAZIM

Ölçü, uyak gibi bağlardan sıyrılmış şiir.

SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI

1895 yılında Recaizade Mahmut Ekrem'in öncülüğünde Servet-i Fünun dergisinde toplanan ve tümüyle batıya yönelen edebiyatçıların oluşturduğu edebiyat ve bu edebiyatı oluşturan sanatçılar topluluğu.

SERÜVEN ROMANI

Genellikle şaşırtıcı, beklenmedik olay ve durumları ilgi çekici yolculukları, baştan geçen meraklı serüvenleri konu alan temel amacı sürükleyicilik olan roman türü.

SİMGE

Genel anlamda, toplumsal anlaşmaya dayanan, anlamı önceden kararlaştırılmış, belirli işaret.

SİMGECİLİK

Şiirde gerçekliğin uygulayıcıları olan Parnasçıların tutumuna tepki olarak doğan ve 1885 - 1900 yılları arasında gelişerek edebiyat okulu niteliği kazanan akım.

SOMUTLAMA

Eğretileme, benzetme, örnekseme gibi söz sanatları aracılığıyla soyut kavramları, somut anlamlı sözcüklerle adlandırma ve anlatma yöntemi.

SONE

Klasik Avrupa edebiyatında, 14 dizeden oluşan bir şiir biçimi. İlk iki bendi dörtlük, son iki bendi üçlük on dört mısradan oluşan nazım şekli. Önce İtalyan edebiyatında kullanılmış, sonra Fransız edebiyatına, oradan da diğer Avrupa edebiyatlarına geçmiştir. Edebiyatımızda ilk Cenab Şahabeddin'in sone şeklinde şiir yazdığını görüyoruz. Servet-i Fünun şairlerinin

hemen hepsi bu nazım şeklini benimser. Sone kafiye sistemi üçe ayrılır.

1. İtalyan tipi: Kafiye şeması abba, abba, ccd, ede
2. Fransız tipi: Kafiye şeması abba, abba, ccd, eed (İtalyan ve Fransız tipi sone arasındaki tek fark son üçlüğün düzenindedir.)
3. İngiliz tipi: Mısra sayısı değişmemekle beraber ilk on iki mısra tek bir bend, son iki mısra da ayrı bir bend halinde yazılırlar. Kafiye şeması: a b a b c d c d e f e f g. Örnek:

Yüksük

Yüksüğün ince şeklini yazmak
Bana pek güç gelir kadınlardan
Sorunuz belki bir güzel parmak
onu tersim için bulur imkan

Bunu bir çekmenin içinde gören
Mu'teber bir refik-i hane sanır;
Kadrini pek bilirler elde iken,
Düştüğü anda mutlaka alınır.

O da layık nezâketin eline:
Tenine saplanır iken iğne,
Yine pekçok sever iş işlemeyi;

Bin letâfetle çırpınır her ân...
Sanki bir nahl-i nev-hayâta konan
Küçücük bir kuşun küçük yüreği!
Ali Ekrem (Bolayır)

SÖYLEV

Bir topluluğa güzel düşünceler aşlamak, o topluluğu duygulandırıp coşturmak amacıyla söylenen güzel ve etkili söz.

SÖYLEM

Konuşan ya da yazan kişinin kullandığı, bir başlangıcı ve sonu bulunan, kendi içerisinde bir tutarlılık ilkesine göre örgütlenmiş dil.

SÖZCÜK

Dilde en küçük anlamlı birime verilen ad.

SÖZ KALABALIĞI

Sözlü ya da yazılı anlatımda konuyla ilgisi olsun olmasın gereksiz bir yığın sözle anlatımı doldurma, şişirme.

SURNAME

Sünnet düğünleri, evlenmeler gibi büyük törenleri konu alan ve Divan edebiyatında oluşturulan uzun ya da kısa oylumlu şiirlere verilen ad.

SERBEST NAZIM

Bend, vezin ve kafiye kurallarına bağlı olmayan nazım şekli. Bendlerin, mısraların ve hecelerin sayıları belli düzene bağlı değildir. Şair isterse kafiye yazmaz. Bendleri sınırlandırabilir veya sınırlamaz. Önce Fransız sembolistleri arasında yayıldı. Türk edebiyatına Servet-i Fünûn döneminde Batı edebiyatından girdi. Serbest nazımın uygulanışı üç aşama geçirdi:

1. Vezinli-kafiye serbest nazım: Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti döneminde görülür. Mısralar bir kelimeye kadar kısaltıldı, kafiye belli bir kurala göre sıralandı. Aruz

veznine yer verildi, bir şiirde birkaç aruz kalıbı veya bu kalıpların çeşitli cüzleri kullanıldı.

2. Vezinsiz-kafiye serbest nazım: 1925-1930 yıllarında görülmüş, 1930'dan sonra yaygınlık kazanmıştır. Vezin bırakılmış, bir heceye kadar küçülen dizeler kurulmuştur. Bu dizeler hiçbir dış düzene bağlı değildir. Şair belirtmek istediği fikri taşıyan kelimeyi öne çıkarır. Büyük harfler sadece cümle başlarında kullanılabilir. Kafiye mısraların arası açılarak kafiye örgüsü gevşetilir.

3. Vezinsiz-kafiyesiz serbest nazım: 1940 yılından sonra yaygınlaşan bu anlayışta vezin ve kafiye tamamen bırakıldı şiirde iç uyum önem kazandı. Örnek:

Yolcu Yolunda Gerek
Hastalar,
Kar isterler
Kafdağının ardından
Ve buluttan döşek,
Onlar,
Yaramaz çocuklardır,
Sallar durur,
Dünyanın balkonundan,
Düştü düşecek!
Gölgen kaçırıyorsa senden,
Düşmüşse gökte yıldızın,
Kavga başlar canla ten arasında
Ne bilelim;
Hangi pınarın suyu,
Ya da çiçeğin özünde derman,
Büyük yerden geldi ferman
Yolcu yolunda gerek

Ali Akbaş

SÖZLÜK

Bir dilin veya dillerin kelime haznesini (sözvarlığını), söyleyiş ve yazılış şekilleriyle veren, kelimenin kökünü esas alarak, bunların başka unsurlarla kurdukları sözleri ve anlamlarını, değişik kullanışlarını gösteren eser. Sözlükler tek dilli veya çok dilli olabilir. Madde başlarını a-be-ce sırası takip eder. Genel veya özel alanlarla ilgili sözlükler hazırlanabilir. Arap harfli eski sözlüklerde madde başı Arapça kelimenin üç harfli kökünün son harfi esas alınarak sıralanırdı. XIV.-XV.yüzyıllar arasında yaşamış olan el-Kamûsü-ı-Muhîd (Okyanus Sözlüğü) adlı eseri Türkçeye çeviren Mütercim Asım bu sistemi kullandı. İlk sözlük olarak İskenderiye Müzesi kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes'in hazırladığı eser kabul edilir. İslam dünyasında en önemli sözlük X. yüzyılda yaşayan Fârâbî İsmail Cevheri'nin Sihâh adlı Arapça eseri. Vankulu Lügati diye bilinen Mütferrika'nın bastığı ilk kitap da bir Sihâh çevirisidir. Türk kültüründe ilk sözlük ise Kaşgarlı Mahmud'un Türkçe'den Arapça'ya Divanü Lügati't-Türk'üdür.

ŞAHESER

Nesilden nesile geçen, benzeri yazılamayan yüksek değerdeki edebi eser. Şaheserlerin başlıca özellikleri şöyle sıralanır: Zengin bir kültür birikimi sonucu yazılır, her devrin okuyucusu tarafından aranır, okunur ve takdir edilir, zamanla yayılır, ulusal ve uluslararası unsurlar içerir, pek çok yabancı dile çevrilir, türünde yazılan yeni eserlere örnek olur.

ŞAİRANELİK

Özellikle şiirde belirli sözcüklerin kullanıla kullanıla kalıplaşması, sözcüklerin duygusal ve çağrışımsal anlatımları yönünden tazeliklerini yitirmesi durumu.

ŞARKI

Divan edebiyatında murabbadan doğmuş bir şiir biçimi. Bestelenmek amacıyla oluşturulan ve dört dizelik bentlerle kurulan bu şiir biçiminin, Halk edebiyatındaki türkü türünün etkisiyle oluştuğu sanılıyor.

ŞATHİYAT

Tekke edebiyatına özgü bir şiir biçimi. Tanrı'yla senli benli, onunla söyleşircesine yazılan deyişlere verilen ad.

ŞATRANÇ

19. yüzyıl saz şairlerinin seyrek kullandıkları bir şiir biçimi.

ŞİİR

Dilin doğuşuyla oluşmaya başlayan; bütün edebiyat türlerine kaynaklık eden en eski edebiyat türü. En belirgin özelliği ritme dayanması, söylemsel niteliklerinin bulunması olarak tanımlanabilir.

ŞİVE

Bir dilin değişik kültür düzeylerine göre farklı biçimlerde konuşulma özelliği

ŞİVEYE MUGAYERET

Şivesizlik. Dili kuralları dışında kullanmak. Türk dilini iyi bilmemekten, dilimizin özelliklerini göz önüne almaksızın yabancı dillerdeki bazı kullanış şekillerini tercüme edip uygulamaktan doğar. "Meşrubat içmek" yerine "meşrubat almak", "banyo yapmak" yerine "banyo olmak" gibi.

TA'KİD

İfadeye açıklık getirememe, anlatamama halidir. İkiye ayrılır.

1. Lafzi ta'kid: Bir cümlede kelimelerin yerli yerine kullanılmamasından doğar. Örnek:

Ben fakîrî etme terk memnûn-i ebnâ-yı zaman
Hasıl etmezsen değil gam matlabım yâ Rab bana
Râgıp Paşa

2. Manevi ta'kid: Bir cümlede kelimeler yerli yerince kullanılmakla beraber bir anlam çıkmamasına denir.

Örnek: Âlemin cânı değilsin cân-ı âlemsin sen
Nefî

TANIK GÖSTERME

Sözlü ya da yazılı anlatımda öne sürülen bir savı açılıp geliştirmek için üzerinde durulan konuda tanınmış, uzman bir kişinin adını anma ve düşünceyi güçlendirmek için anılan kişinin bir düşüncesini aktarma.

TANIMLAMA

Sözlü ya da yazılı anlatıda düşünceyi geliştirme yollarından biri. Nitelik ve özellikleriyle bir kavramı belirleme, işlevini gösterme ya da onu benzerlerinden ayırıcı yönlerini dökümlendirme olarak da açıklanabilir.

TANZİMAT EDEBİYATI

1860'da Tercüman-ı Ahval gazetesinin çıkmasıyla başlayan, Divan edebiyatı geleneklerini bir yana bırakarak Batı kültürüne yönelmeyi, Batı düşününü ve yazınsal türleri benimsemeyi amaçlayan edebiyat yönelimi.

TA'RİFAT

Mevki sahipleri ve bazı görevlileri tasvir eden şiirler. Divan edebiyatı nazım türüdür. Birkaç beyitlik bendler halinde yazılırlar. Sâfi Kasım Paşa'nın, Kalkandelenli Fikri'nin, Gelibolulu Mustafa Ali'nin, Yenişehirli Avni'nin ta'rifatı vardır. Örnek:

Nedür bildüm mi defter-dâr efendi
Eğerci bir iki üç var efendi
Kiminün işini altın iderler
Kimin ma'zül kimin mağbûn iderler
Olardur sâ'i-i genc ü hazînle
Olardur sâhib-i mâl u define
Kalkandelenli Fikri

TARİH

Divan edebiyatında şairlerin doğum, ölüm, büyük bir yapı ya da önemli olayları belirtmek amacıyla sürdürdükleri gelenek.

TARİHSEL ROMAN

Romanların kişiler ve konularına göre yapılan ayırtılma açısında adlandırılan bir roman türü.

TARİZ

Bir kimsenin kimi niteliklerden yoksun olduğunu belirtmek için bir sözü dolaylı bir biçimde ya da tersini kastederek dokundurma sanatı.

TARTIŞMACI ANLATIM BİÇİMİ

Sözlü ve yazılı anlatımda kullanılan anlatım biçimlerinden biridir. Anlatıcının öne sürülen veya var olan ama kendisinin belirli nedenlerle benimsemediği düşünce, duygu, kanı ve davranışları değiştirmeyi amaçlayan bir söylem biçimi olduğu da söylenebilir.

TA'ŞİR

Bir gazelin her beytinin veya bir beytinin üzerine sekiz mısra eklenerek yapılan mu'aşşerdir. Divan edebiyatı nazım şeklidir. Edebiyatımızda örneği fazla görülmez. Yahya Bey'in Muhibbî'nin (Kanunu Sultan Süleyman) gazeline yaptığı ta'şiri örnek olarak verilebilir.

Haste olmak güşmâl-i Hazret-i İzzet gibi
Her kişinün yalımın alçak ider gurbet gibi
Değme bir kimse göre gelmez refahiyyet gibi
Nâleler gûyâ derây-ı rihlet-i râhat gibi
Dâr-ı dünya cây-ı fûrkat menzil-imihnet gibi
Devleti bir âlet-i hengâme-i zahmet gibi
Sağlıgun bünyâdı yok âyinede sûret gibi
Matla'î şâh-ı cihânun maşrık-ı hikmet gibi
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi
Yahya Bey

TAŞTİR

Bir gazelde her beytin iki mısrasının arasına iki veya üç mısra ekleyerek manzume meydana getirmek. Divan edebiyatı nazım şeklidir. Kelime, Arapça "bir şeyin

yarısı, iki cüzünden bir cüzü" anlamındaki şatır kökünden gelir. Taştirde, aynı vezin ve kafiyede, araya iki mısra girerse terb-i mutarraf, üç mısra girerse tahmis-i mutarraf olur. Edebiyatımızda XVIII. yüzyıldan sonra örnekleri görülen taştir çok az kullanılan bir şekildir. En çok Halveti şeyhlerinden Aydi Baba yazmıştır.

TAZMİN

Bir şairin, bir mısra veya bir beytin bir başka şairce kullanılması. Divan edebiyatı nazım türüdür. Tazmin edilen mısra veya beytin sahibinin zikri şarttır. Tazmin eden şair, şiiri herhangi bir nazım şekline tamamlar ve aldığı sahibini belirtir. Örnek: Rezaizade Ekrem'in şiirini tanzim:

Sanırım ismini kuşlar heceler
Seni söyler bana dağlar dereler
Su çağıldar kuzular kırdı meler
Seni söyler bana dağlar dereler

Hep seni aşkın eserken serde
Hüsn ü ânin görünür her yerde
Gezdiğim duygulu vâdilerde
Seni söyler bana dağlar dereler
Yahya Kemal Beyatlı

TECÂHÜL-i ARİF

Anlamla ilgili sanatlardandır. Bilinen bir gerçeği, bilmez görünerek söylemek yöntemiyle yapılır. Bilinen şey, bilinmiyormuş gibi anlatılırken genellikle bir espiye dayandırılır. Bu yapılırken mübalağa ve istifham sanatından da yararlanır. Örnek:

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhîr olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzulî

(Bilmiyorum, dönen kubbe mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır.) Fuzuli, kubbenin, yani gökyüzünün mavi renkte olduğunu bilmiyor gibi görünüyor. Aslında gözyaşlarının gökyüzünü kaplayacak kadar çok ağladığını belirtmek için bu yola başvurmuştur.

TECELLİ

Bildirme, görünme. Tasavvuf düşüncesine ve bu düşünüşü benimsemiş kimselere göre gördüğümüz her şey Tanrı'nın bir tecellisidir.

TEFRİK

Anlamla ilgili sanatlardandır. Aynı çeşide giren iki şey arasına, birbirine aykırı taraflar (tebâyün) sokularak bir farklılık meydana getirilmesidir. Örnek:
Budur farkı gönül mahşer rûz-ı hicrândan
Kim ol cânım verir cisme bu cismi ayırır cândan
Ortak çeşit gün, aykırı taraflar ise cisme can verme,
cisimden canı ayırmadır.

TEHZİL

Alay ve şaka yollu yazılmış nazire. Hezl diye de bilinir. Çokluk tanınmış şairlerin şiirlerine vezin ve kafiye taklit edilerek yazılır. Tehzil, ciddi şiirleri bayağılıktan uzak ciddi bir duruma soktuğu için edebiyatın güzel ve eğlenceli örnekleri arasında kabul edilir. XVII. yüzyıldan

sonra yaygınlık kazanan bu tür şiirin örneklerini daha çok Sürûri, Havâyi, Sümbülzade Vehbi, Hüseyin Kâmi (Dehri mahlasıyla), Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat Boztepe vermişlerdir.

TEKRAR

Bir ifadede aynı sözcük ya da söyleyişi, estetik kaygı gütmenden birkaç kez tekrar etmek. Aşırı tekrar söz konusu ise buna kesret-i tekrar denir.

TEKERLEME

Kimi sözcüklerin, seslerin yinelenmesi, ölçü, uyak gibi öğelere bağlı kalınması yoluyla oluşturulan anlamlı ya da anlamsız, belirli bir konusu olmayan söz dizelerine verilen ad.

TEKKE

Dayanmak, dayanılacak yer anlamı taşıyan bu sözcük, aslında bir tarikata bağlı olan dervişlerin ya da kimselerin toplandıkları, tarikatın gereklerini yerine getirdikleri yapıyı adlandırır.

TEKKE EDEBİYATI

Konu, dil yönünden İslam uygarlığının etkilerini taşıyan, tekkelerde gelişen, tasavvuf duyuğu ve düşüncelerini aşlamak, yaymak amacıyla ortaya konmuş ürünlerin tümü.

TEMA

Bir yapıt ya da yaratının anlamca sürdürdüğü temel yönelimlere verilen ad.

TELMİH

Divan edebiyatı sanatlarından. Söz sırasında bilinen bir olaya, bir kişiye, kıssaya ya da atasözüne işaret etmektir. Ama bu kişi ya da şey uzun uzadıya değil bir iki sözcükle anlatılır. Örnek:

Ey nâme sen ol mâh-likâdan mı gelirsin
Ey Hüdhad-i ümmid Saba'dan mı gelirsin

Nabî

(Şair beytinde Süleyman-Belkıs kıssasını hatırlatıyor.)

TENÂFÜR

Bir ifadede birbirleriyle uyuşmayan harf, hece, sözcük ya da tamlamaların kulağa hoş gelmeyen etki yapmasıdır. İkiye ayrılır:

Harflerle tenâfür: Çıkış noktaları aynı ya da birbirine yakın harflerin aynı sözcükte toplanması. Örneğin: Yaptırttık

Sözcüklerle tenâfür: Söylenişleri zor olan, dinlenmesinden zevk alınmayan ağır vurgulu sözcüklerin art arda sıralanması: Örnek:
Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi

TENASÜB

Divan edebiyatında anlamları arasında bağlantı bulunan sözcüklerin aynı ifadede kullanılmasıyla yapılan edebi sanat. Örnek:

Asîb rûzigârî gülîstân-ı dehre
Sen serv-i gül-izârî hevâdar olan bilür
Bakî

Tenasüb, ilham ve tezat sanatlarıyla da birlikte kullanılır. Bu yönüyle de ikiye ayrılır:

İlham-ı tenasüb: İlham ve tenasüb sanatlarının birlikte kullanılmasıyla yapılır. İki anlamı olan bir sözcüğün, dize ya da beyit içinde belirtilmemiş anlamıyla diğer bazı sözcüklerin arasında anlam bakımından bağlantı kurularak yapılır. Örnek:

Ne güzel vâkiadır bu ki asup can gözünü
Hâb-ı gaflette geçen ömrümü rü'yâ gördüm
Zatî

(Can gözünü açıp gaflet uykusunda geçen ömrümün bir rüya olduğunu görüp anlamam ne güzel bir olaydır. Rüya, düş kelimelerinin kastedilmeyen ikinci anlamının hâb ve rüya sözcükleriyle ilişkisi vardır.)

İlham-ı tezat: İlham ve tezat sanatları birlikte kullanılır. İki anlamı olan bir sözcüğün dize ya da beyit içinde belirtilmemiş anlamıyla anlamlı bir sözcük arasında ilişki kurmak şeklinde yapılır. Belirtilmeyen anlam cinas yoluyla sağlanır. Örnek:

Serverlik ister isen üftâdelik şîâr et
Kim düşmeden ayağa çıkmadı başa bâde
Fuzulî

(Burada ayak önce kadeh sonra gerçek ayak anlamlarıyla kastediliyor. Fuzulî beyitte sözcüğün vurgulamadığı ayak anlamı ile baş sözcüğü arasında tezat yapıyor.)

TERDİD

Bir anlatımda sözü dinleyici ya da okuyucunun ilgisini yoğunlaştırdıktan sonra konuyu hiç beklenmedik bir sonuca götürme yoluyla yapılan edebi sanat. Sözün ciddi bir sonuca varması haline terdid-i sâdık, varmamasına terdid-i mutâyip denir. Örnek:

Dizilirler ayakta
Ana baba ve kardeş
Hayal irak... Irakta
Eder fillerle güreş

Başından kayar yastık
Nura döner karanlık
Sırlar çözülür artık
Kırka çıkınca ateş

Necip Fazıl Kısakürek

TERİM

Bir bilim ve sanat dalıyla ilgili kavramları karşılayan sözcüklere verilen ad. Terimler tek anlamlı sözcüklerdir; yan anlamları yoktur.

TERKİBİ-İ BEND / TERCİ-İ BEND

Gazel uzunluğunda, onun gibi uyaklı tek ölçülü bentlerden oluşan Divan şiir biçimlerine verilen ad.

TERZA RİMA

Üçer mısralık bentlerle kurulur. Bend sayısı belirsizdir. Tek bir mısra ile sona erer. Kafiye şeması şöyledir: Aba bcb cdc ded e.

İlk olarak İtalyan edebiyatında görüldü. Dante İlahi Komediya'sını bu nazım şekliyle yazdı. Edebiyatımızda terza rima'yı Tefik Fikret, Şehrâ'în adlı tek şiirinde denemiştir. 1908'den sonra pek kullanılmamıştır. Bu biçimde yazılmış kısa şiirlerin son mısrasının kuvvetli olmasına dikkat edilir.

TESBİ

Bir gazelin beyitleri önünü beş mısra eklenerek yapılan müsebbâ'dır. Müsebbâ musammatlardan bir nazım şeklidir. Kafiye şeması şöyledir: Aaaaa (aa) bbbbb (ba) ccccc (ca). Tesbi, Türk edebiyatında çok az görülür. İzzet Molla'nın Fuzuli'nin bir beytini, Leyla Hanım'ın da İzzet Molla'nın bir beytini tazmin yoluyla oluşturduğu tesbi'ler de vardır.

TETABU-İ İZÂFÂT

İkiden fazla ismin meydana getirdiği zincirleme tamlama. Edebiyatımızda Türkçe, Farsça, Arapça kaidelere göre kurulmuş üç çeşit tetâbu'ı izâfâta rastlanır. Türkçe kurala göre iki, Farsça kurala göre üç kelimeden meydana gelen tamlamalar anlatımı bozmaz. Türkçe tetâbu'-ı izâfât'a örnek: "Ahmet'in söylediklerinin doğruluk derecesinin araştırılması..."

Farsça tetâbu'-ı izâfât'a örnek:
Ey vucûd-ı kâmilün âyin eclâr-ı feyz-ı Hak
Âsitânım kible-ı hâcât-ı erbâb-ı yakîn
Fuzulî

TEVÂRÜD

İki şairin birbirinden habersiz aynı mısrayı veya beyti tesadüfen yazması.

TEVRİYE

Anlatım inceliği sağlamak amacıyla birden çok anlamı bulunan bir sözcüğün yakın anlamını değil de uzak anlamını kullanma sanatı. Anlamla ilgili sanatlardandır. İki veya ikiden fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetmek. Birçok edebiyatçı bu sanatı iham sanatıyla aynı kabul etmiştir. Fakat ihamda, ikiden fazla anlamı olan kelimenin bir mısra veya beyitte bütün anlamları kastedilirken, tevriyede uzak anlamına işaret edilir. Örnek: Kûyunda nâle kim dil-i müştâkdan kopar
Bir namedir Hicaz'da uşşakdan kopar
Nâili-Kadim

TEZKİRE

Divan edebiyatında ozanların yaşamöyküsünü konu alan yapıtların genel adı.

TEZLİ OYUN

Oyunun akışını, aksiyonunu, düşüncelere yaslandırarak geliştiren oyun türü.

TEZLİ ROMAN

Genellikle toplumsal ya da siyasal bir sorunu konu alan ve bunu bir teze bağlayarak işleyen roman türü.

TİP

Öykü, roman, masal gibi anlatısal türlerde ve oyunlarda benzer özelliklerle belirlenip sınıflandırılabilen kişilerin, bu ortak özelliklerini en belirgin ve somut biçimde, sivriltilmiş ve abartılmış olarak yansıtan ve bunları kendinde toplayan kişi.

TİRAD

Oyun kişilerinin uzun soluklu, kesintisizce konuşmalarına verilen ad.

TİYATRO

Oyunların oynandığı yer anlamına gelen Tiyatro, kimi zaman oyunlar kimi zaman da dramatik türün adı olarak kullanılabilir.

TOPLUM İÇİN SANAT

Sanatın temel işlevi, toplumsal sorunları yansıtmaya, bunlara çözüm yolu arama anlayışından yola çıkan; "sanat sanat içindir" yaklaşımına karşıt bir tutuk içeren savdır.

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK

İnsanı toplumsal ilişkileri içinde ele alan, toplumsal gerçekleri devrimci bir doğrultuda ve Marksist bir yaklaşımla yansıtmayı amaçlayan edebiyat akımı.

TRAJEDİ (TRAGEDYA)

Antik ve klasik tanıma göre, yüceltilmiş sözlerle yazılan, bir kahramanın iyi bir durumdan kötü bir duruma düşmesiyle, duygusal arınmayı sağlayacak acıma ve korku duygularına yönelen oyun türü. Klasik anlayışta manzum olarak yazılan tragedya, daha sonra düzyazıyla da yazılmıştır.

TULUAT

Karagöz ve Ortaoyunu'nda olduğu gibi, önceden yazılmış bir metne dayanmadan ama örgüsü önceden bilinen, oyuncuların bu örgüye göre o andaki buluşlarıyla konuşarak geliştirdikleri halk tiyatrosu türü.

TUMTURAK

Sözlü ve yazılı anlatımda yersiz ve gereksizce büyük laflar, tantanalı sözler etmekten doğan anlatım eksikliği.

TUTARSIZLIK

Düşünce, duygu ve imgeleri yansıtan sözcüklerin, cümlelerin birbirini kavramayışları ya da dilsel ve mantıksal yönden bağlanamamayışından kaynaklanan anlatım kusuru.

TUYUĞ

Aruz ölçüsünün belirli bir kalıpla yazılan, Divan şiirine Türkerin kazandırdığı dört dizelik nazım biçimi.

TÜR

Edebiyatta ortaya konan eserlerin konu ve hedef kitlesi açısından sınıflandırılmasıdır.

TÜRETME

Sözcüklerin kök ve gövdelerine yapım eki getirerek onlardan yeni sözcükler oluşturma yöntemi.

TÜRK EDEBİYATI

İlk çağlardan itibaren Türk diliyle yaratılmış sözlü ve yazılı tüm ürünlerin genel adı.

TRİYOLE

On mısralı bir nazım şeklidir. Önce iki mısralı kısım, sonra dörder mısralı iki kısım gelir. Birinci kısmın ilk mısrası birinci dördlüğün sonunda, yine birinci kısmın ikinci mısrası ikinci dördlüğün sonunda tekrarlanır. Dört mısralı kısımlarda, eklenen mısraların ilk üç mısra ile anlam bütünlüğü sağlaması gerekir. Kafiye şeması şöyledir: Ab aaaa bbbb. Örnek:

Yüzünde hasta-i sevdâ gibi melâlet var,
Nedir bu hâl-i perişanın ey hilâl-seher?

Sabâh-ı feyz-i bahâride mübtesem ezhâr
Çemen çemen mütemevvic nesîm-i anber-bâr:

Niçin? Ben anlamadım kimden etsem istifsâr?
Yüzünde hasta-i sevdâ gibi melâlat var!

Dem-i seherde yanında şu parlayan ahter
Hazan içinde solan bir çiçek gibi dil-ber

Sürûr fec ile şâdân iken bütün yerler,
Nedir bu hâl-i perişanın ey hilâl-i seher?

Tahsin Nahid

VARSAGI

Koşma türünün kendine özgü bir ezgiyle söylenen biçimine verilen ad. Güney Anadolu bölgesinde Varsak Türklerince söylendiği için bu adı almıştır.

VECİZE

Söyleyeni belli, kısa, anlamlı söz. Özdeyiş diye de bilinir. Bireysem ya da toplumsal bir ilke, bir görüş, bir kanıyı en kısa yoldan anlatır. Yaşam deneyimine ve gözleme dayanır. Vecizeler bağımsız yazıldığı gibi, bir eserin içinde dağınık da bulunabilir. İslam büyüklerinin bu tür sözlerine kelim-i-kibar denir. Vecize önce eski Yunan edebiyatında yazılmıştır. Klasizm edebiyatı döneminde, Larocheoacauld'ın Maximes (Vecizeler) adlı eseriyle Avrupa'ya gelmiştir.

VEZN-İ ÂHAR

Halk şiiri nazım şekli. Aruzun müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün kalıbıyla murabba şeklinde yazılır. Her mısra bir müstef'ilâtün cüzüne sığacak şekilde dört kelime veya kelime grubuna bölünür. Birinci mısranın 2. Cüzü ikinci mısranın başına, ikinci mısranın 2. Cüzü üçüncü mısranın başına, üçüncü mısranın 2. Cüzü dördüncü mısranın başına getirilir ve bu cüzlerden sonra gelen cüzler birbirlerini izler. Örnek:

Ey vaslı cennet/kıl cânâ minnet/vay, serv-ı kamet/cân
içre cansın

Kıl cânâ minnet/vay serv-ı kamet/cân içre cansın/nev-
res fidansın

Vay serv-kamet/cân içre cansın/nev-res fidansın/suh-ı
cihansın

Cân içre cansın/nev-res gidansın/şûh-ı cihansın/gözden
nihansın.

VODVİL

Genellikle olguların tuhaflığına yaslanılan kaba bir güldürü türü.

VURGU

Sözcüklerde, cümlelerde, dizelerde yan yana gelen sözcüklerin kimi hecelerini

YALINLIK

Süsten ve zorlamadan uzak, açık, kolayca anlaşılabilen anlatım niteliği.

YANSITMA KURAMI

Sanatsal yapıt ve yaratıları yansıtma kavramıyla açıklaya çalışan, sanatçının dış dünyayı algılayış ve yorumlayışını bu kavramdan yola çıkarak açıklamaya çalışan kuramdır.

YAPISALCILIK

Yapı kavramından yola çıkarak dili, dilsel ürünleri açıklamaya çalışan, dilbilimin yanı sıra başka insan bilimleriyle ilgili dallarda kullanılan akımlara verilen genel ad.

YAPMACIK

Sözlü ve yazılı anlatımda içtenlikten uzak, doğal bir nitelik taşımayan duygulanım belirtilerine verilen ad.

YARDIMCI DÜŞÜNCE

Özellikle öğretici nitelikli yazılarda ana düşünceyi açan, geliştiren, destekleyen düşüncelere denir.

YAŞAM ÖYKÜSÜ

Ünlü kişilerin yaşamlarını, yaptıklarını, kendi dönemlerine katkılarını anlatan yazı ve kitapların genel adı.

YEDEKLİ KOŞMA

Doğu Anadolu ile Azeri alanına giren bölgelerde saz ozanlarının söyleyip kullandıkları bir koşma türü.

YEDİ MEŞALECİLER

Milli edebiyatçıların gerçekçilikten ve içtenlikten uzak yurt sevgilerine karşı içtenliği savunan yedi genç sanatçının oluşturduğu topluluk. 1928'de yayınladıkları "Yedi Meşale" adlı yapıtta yazılarını bir araya getiren yazarlar şunlar; Sabri Esat Siyavuşgil, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi Nayır, Muammer Lütfü, Vasfi Mahir Kocatürk, Cevdet Kudret, Kenan Hulusi Koray.

YENİ ROMAN

Fransa'da 1950 yılından sonra 19. yüzyıl romanının topluma dönük gerçekliğine karşı; metne, yazınsallığa dönük bir gerçekçilik anlayışını savunan roman türü.

YIĞIN ROMANI

Sanatsal bir kaygı gütmeyen yazılan, sürükleyici olayları konu alan, geniş okur kitlelerine seslenmeyi amaçlayan roman türü.

YÖRESEL RENK

Romanlarda ve öykülerde bir ülkeye, bir bölgeye özgü nitelikleri yansıtan özellik.

YUĞ

Türklerin İslamıktan önce Şaman inançları doğrultusunda düzenledikleri cenaze töreni.

ZİHAF

Aruz ölçüsünde ölçü gereği uzun heceyi kısa okuma kuralıdır.